

GÓRNY ŚLĄSK

Program edukacji regionalnej
dla wszystkich etapów kształcenia

Opracował zespół w składzie:

Katarzyna Adamczyk, Helga Bieniusa, Iwona Cieślar, Joanna Grajewska-Wróbel, Adam Hibszer,
Maria Kopsztein, Halina Nocoń, Jolanta Pytlik, Barbara Sosna, Łucja Staniczek, Jadwiga Wąsowicz

Cieszyn - Katowice - Opole 2005

Program objęty Patronatem Śląskiego Kuratora Oświaty

Rada Naukowa Programu:

prof. UO dr hab. Teresa Smolińska (przewodnicząca),
dr Piotr Greiner, prof. UŚ dr hab. Maria Z. Pulinowa
prof. UŚ dr hab. Helena Synowiec, prof. dr hab. Grażyna Szewczyk,
konsultanci ds. Śląska Cieszyńskiego: dr Jan Szymik, Leszek Richter

SPIS TREŚCI

	Wstęp.....	4
I.	Założenia programowe.....	5
II.	Cele programu.....	7
III.	Oczekiwane osiągnięcia ucznia.....	8
IV.	Uwagi o procedurach osiągnięcia celów.....	10
V.	Ocenianie pracy ucznia.....	11
VI.	Ewaluacja programu.....	12
VII.	Treści kształcenia i wychowania oraz przykładowe sposoby realizacji w kręgach tematycznych dla poszczególnych etapów edukacyjnych:.....	13
	1. Wychowanie przedszkolne.....	13
	2. Szkoła podstawowa. Kształcenie zintegrowane.....	17
	3. Szkoła podstawowa. Klasy IV-VI.....	23
	4. Gimnazjum.....	35
	5. Szkoła ponadgimnazjalna.....	48
VIII.	Bibliografia (w wyborze).....	60

*Małe ojczyzny uczą żyć w ojczyznach wielkich,
w wielkich ojczyznach ludzi.
Kto nie broni i nie rozwija tego, co bliskie – trudno uwierzyć,
żeby był zdolny do wielkich uczuć w stosunku do tego,
co wielkie i największe w życiu i na świecie.
J. Pasierb*

Wstęp

Wraz z reformą oświaty w Polsce do szkół wszystkich szczebli wprowadzono nową formę realizacji zajęć międzyprzedmiotowych – ścieżki edukacyjne. Są to uzupełniające, w stosunku do przedmiotowych, treści i umiejętności o istotnym znaczeniu wychowawczym, których realizacja może odbywać się w ramach nauczania różnych przedmiotów (bloków przedmiotowych) lub w postaci odrębnych zajęć (Dz. Ustaw nr 14 z dnia 23 lutego 1999). Jedną ze ścieżek edukacyjnych jest *Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie*.

Ścieżka edukacji regionalnej realizowana jest w szkołach na podstawie dokumentów Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu: *Podstawa programowa kształcenia ogólnego* (Rozporządzenie MENiS z dn. 26.02.2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół) oraz *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe* (MEN, 1995). Dokumenty te stanowią wytyczne dla autorskich programów, których celem jest przybliżenie uczniom przyrody, historii i dziedzictwa kulturowego własnego regionu oraz budowanie więzi emocjonalnej z „małą ojczyzną”.

Program **Górny Śląsk** obejmuje zagadnienia dotyczące Górnego Śląska w jego historycznych granicach, podejmuje problemy z różnych dziedzin życia regionu, kładąc nacisk na zagadnienia współczesne. Ze względu na zmieniającą się w przeszłości przynależność polityczną Górnego Śląska (obecnie położony jest on w Polsce i w Republice Czeskiej) oraz administracyjną (obecnie położony jest w obrębie dwóch województw: opolskiego i śląskiego) program ten stanowi próbę skoncentrowania się na charakterystycznych cechach Górnego Śląska w ujęciu

całościowym, obejmującym aspekt: geograficzny, historyczny i kulturowy. W tym kontekście warto podkreślić jest spojrzenie na Górny Śląsk jako na region europejski, którego charakter kształtowały zjawiska właściwe dla terenu pogranicza. W programie zwraca się uwagę na te elementy edukacji regionalnej, które poprzez podejmowanie określonych problemów pozwalają włączyć ją do ogólnego procesu wychowania dla przyszłości, do życia w wielokulturowym społeczeństwie kraju ojczystego, ale także we wspólnocie europejskiej. Świadomość przynależności kultury Górnego Śląska do kultury europejskiej znacznie ten proces ułatwia. Usytuowanie geograficzne Górnego Śląska na przecięciu się historycznych szlaków handlowych, na ziemi bogatej w złoża mineralne, których eksploatacja przeobraziła jego krajobraz i strukturę społeczną ludności, na terenach rolniczych, gdzie nowoczesna gospodarka osiąga poziom europejski i wreszcie na stokach Beskidu Śląskiego i Gór Opawskich, sprawia, że przestrzeń krajobrazowa tego regionu jest unikatowa na skalę europejską. Ponadto wielonarodowość i wielowyznaniowość jego mieszkańców pozwoliły na wytworzenie się na tym terenie kultury pogranicza, integrującej elementy wielu kultur narodowych, etnicznych i religijnych.

Edukacja regionalna od 1999 r. obligatoryjnie wprowadzona do każdego etapu kształcenia realizowana jest w naszym regionie najczęściej na podstawie autorskich programów opracowanych przez nauczycieli na potrzeby danej szkoły. Często cele i treści tych programów koncentrują się na zagadnieniach lokalnych, przeważają w nich tematy z zakresu zwyczajów i obrzędów ludowych, czasami odwołują się do historii regionu. Istnieją też programy regionalne o szerszym zasięgu, obejmujące „ziemie” lub powiaty. Cieszą się one dużym zainteresowaniem wśród nauczycieli, a wiele z nich zostało nagrodzonych na konkursach organizowanych np. przez Sejmik Województwa Śląskiego w Katowicach. Przegląd tych programów, zwłaszcza wnioski wyprowadzone z ich analizy, zostały wykorzystane przy konstruowaniu niniejszego programu. Zamiarem autorów jest włączenie istniejących opracowań autorskich do całościowej koncepcji edukacji regionalnej w naszym regionie.

Założenia programowe

1. Program dotyczy obszaru Górnego Śląska w jego historycznych granicach z częściami: cieszyńską, katowicką i opolską.
2. Zagadnienia programowe uwzględniają ważne wydarzenia z historii Górnego Śląska, zwłaszcza te z XIX i XX wieku. Znajomość najnowszej historii jest bowiem konieczna dla zrozumienia współczesnych procesów kulturowych i wyjaśnienia skomplikowanych zjawisk społecznych regionu.
3. Program podejmuje zagadnienia wynikające z bogactwa kultury materialnej i symbolicznej regionu śląskiego, specyfiki środowiska przyrodniczego, właściwości życia społecznego, z zaznaczeniem jego wielokulturowego charakteru. Ujmuje zagadnienia kultury ludowej, a także ogólnopolskie i europejskie osiągnięcia w dziedzinie nauki i sztuki, w tym muzyki, plastyki, literatury oraz filmu. W obrębie tematów geograficzno-przyrodniczych uwzględnia różnorodność krajobrazową Górnego Śląska w jego częściach: cieszyńskiej, katowickiej i opolskiej, zwraca uwagę na przyczyny oraz konsekwencje zróżnicowania przyrodniczego, podejmuje tematykę dotyczącą degradacji przyrody i akcentuje potrzebę jej ochrony. Złożoność życia społecznego, wynikająca z uwarunkowań przestrzenno-politycznych Górnego Śląska, spowodowała, że w programie wskazano na bogactwo związane z jego zróżnicowaniem etnicznym i narodowym oraz związkiem z kulturą europejską. Odwołanie do tradycji ma na celu ukształtowanie takiej postawy młodego człowieka, która pozwoli mu nie tylko korzystać z dziedzictwa, ale je chronić i popularyzować.
4. Cele i treści programu mogą być realizowane zarówno jako ścieżka edukacyjna (na lekcjach różnych przedmiotów), jak i na oddzielnych zajęciach poświęconych edukacji regionalnej.

5. Program eksponuje zagadnienia lokalne, promując walory geograficzne miejscowości oraz jej historię i tradycje. Zagadnienia związane ze środowiskiem najbliższym uczniowi - domem, rodziną miejscowością i jej okolicą, dominują w przedszkolu oraz na I i II etapie kształcenia, zaś na III i IV etapie ustępują miejsca zagadnieniom regionalnym, zwłaszcza związkom Górnego Śląska z innymi regionami Polski i Europy.
6. Zakres treści został zaprojektowany dość szeroko, aby nauczyciel mógł wybrać zagadnienia stosownie do specyfiki szkoły i zespołu klasowego, miejscowych tradycji oraz dostępności materiałów.
7. W programie dla każdego etapu kształcenia przewidziano trzy kręgi tematyczne:
  - I. Moja rodzina. Mój dom rodzinny.
  - II. Moja miejscowość, najbliższa okolica.
  - III. Mój region - Górny Śląsk:
    - A. Uwarunkowania geograficzne i historyczne.
    - B. Społeczeństwo i kultura.

Taka konstrukcja zapewnia korelację treści programowych na poszczególnych etapach kształcenia.

8. Dobór treści programowych i sposobów ich realizacji jest dostosowany do etapów psychofizycznego i emocjonalnego rozwoju dzieci i młodzieży.
9. Proponowane formy opracowania treści programowych wymagają m.in. korzystania z różnych źródeł informacji, prowadzenia szkolnych badań w terenie, pracę metodą projektu, formułowania własnych sądów i in.
10. Program zakłada współpracę z rodziną i środowiskiem lokalnym oraz podejmowanie działań służących poznawaniu innych kultur regionalnych i narodowych.

Cele programu

Szczegółowe cele programu **Górny Śląsk** wynikają z celów edukacyjnych podstaw programowych ścieżek edukacji regionalnej, określonych dla poszczególnych etapów kształcenia w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego* (Rozporządzenie MENiS z dn. 26.02.2002 r.) oraz z *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe* (MEN, 1995).

Celami programu są:

1. Rozwijanie postawy poszanowania dziedzictwa kulturowego Górnego Śląska przy równoczesnej otwartości na wartość kultury mieszkańców innych regionów Polski oraz narodów europejskich.
2. Kształcenie poczucia odpowiedzialności za pielęgnowanie tradycji i popularyzację dorobku poprzednich pokoleń.
3. Przygotowanie do uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym, naukowym i politycznym Górnego Śląska, Polski i Europy.
4. Wyposażenie ucznia w zasób wiedzy o Górnym Śląsku w powiązaniu z szerszym tłem historycznym, geograficznym, kulturowym, społecznym własnego narodu i narodów europejskich.
5. Przybliżenie wartości dziedzictwa kulturowego Górnego Śląska w kontekście wartości narodowych i ogólnoludzkich.
6. Dostrzeganie cech wyróżniających Górny Śląsk spośród innych regionów Polski.
7. Wspieranie młodego człowieka w poszukiwaniu własnej tożsamości.
8. Umocnienie więzi wewnątrzrodzinnych, środowiskowych, regionalnych, kształcenie otwartości na integrację oraz solidarność etniczną i narodową.
9. Rozbudzenie zainteresowań poznawczych i wdrożenie do samodzielnych poszukiwań wiedzy o Górnym Śląsku, jego miejscu w dziedzictwie narodowym i europejskim.
10. Kształcenie umiejętności krytycznej oceny przeszłości, formułowania własnych sądów i przeciwstawiania się stereotypom.

11. Wdrażanie do doskonalenia osobowości, rozwijania uzdolnień i zainteresowań ucznia, kształtowania potrzeby osiągnięcia przy równoczesnej wrażliwości na potrzeby otoczenia.
12. Wskazanie na rolę wartości duchowych i znaczenie wartości religijnych w życiu mieszkańców Górnego Śląska dawniej i współcześnie.

Oczekiwane osiągnięcia uczniów

Uczeń:

- kształtuje własną tożsamość lokalną, regionalną, narodową i europejską;
- prezentuje postawę otwartości na kulturę innych grup etnicznych i narodów, poszanowania jej wartości;
- wykazuje refleksyjną postawę wobec określenia własnej tożsamości oraz umiejętność hierarchizowania wartości duchowych i materialnych;
- rozróżnia to, co uniwersalne od tego, co europejskie, polskie, regionalne, lokalne;
- docenia wartości tkwiące w rodzinie, poszanowaniu pracy, życiu duchowym;
- potrafi korzystać z różnych źródeł informacji o Górnym Śląsku, w tym materiałów źródłowych, popularnonaukowych, literackich oraz tekstów kultury;
- potrafi pracować w zespole nad realizacją wspólnego projektu, mającego charakter:
  - szkolnych badań,
  - przedsięwzięcia na rzecz mieszkańców miejscowości, regionu,
  - promocji walorów przyrodniczych i kulturowych własnej miejscowości, regionu,
  - promocji dokonań wybitnych lub zasłużonych mieszkańców regionu,
  - działań interwencyjnych i zapobiegawczych na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego,
  - popularyzacji kultury regionalnej,

- poszerzenia wiedzy o charakterystycznych cechach śląskiej gwary;
- wskazuje elementy i zjawiska wielokulturowości - dawne i współczesne, występujące w obrębie rodziny, miejscowości, regionu;
- dostrzega zjawisko wielowyznaniowości na Górnym Śląsku, wzajemną tolerancję i współistnienie różnych grup wyznaniowych;
- potrafi przedstawić popularne na Górnym Śląsku zwyczaje i obrzędy związane z kalendarzem i życiem rodzinnym człowieka;
- dostrzega znaczenie życia religijnego w życiu mieszkańców Górnego Śląska;
- rozróżnia charakterystyczne elementy krajobrazu Górnego Śląska w jego częściach cieszyńskiej, katowickiej i opolskiej;
- potrafi wskazać zależności pomiędzy budową geologiczną, ukształtowaniem terenu, bogactwami naturalnymi a rozwojem życia gospodarczego i społecznego na Górnym Śląsku;
- zna ważne wydarzenia z historii Górnego Śląska, ich genezę i skutki, na ich podstawie podejmuje próby wyjaśnienia współczesnych procesów społeczno-historycznych i politycznych;
- potrafi wskazać związki historii Górnego Śląska z historią Polski i Europy;
- zna wkład mieszkańców Górnego Śląska - dawny i współczesny - w rozwój kultury duchowej i materialnej (w tym przemysłowej) regionu, Polski i Europy;
- podejmuje inicjatywy, które pozwolą na wykazanie się przedsiębiorczością na rzecz szkoły, kolegów, środowiska lokalnego;
- angażuje się w funkcjonowanie w życie wspólnoty lokalnej, czuje się odpowiedzialnym współgospodarzem „swojego miejsca na ziemi” - podejmuje działania proekologiczne, prospołeczne.

Uwagi o procedurach osiągnięcia celów

W trakcie realizacji celów programu nauczyciel może go modyfikować, dostosowywać do możliwości rozwojowych uczniów, ich zainteresowań, specyfiki środowiska szkolnego. Nauczyciel ma możliwość samodzielnego i twórczego doboru materiału, projektowania pracy oraz hierarchizowania ważności treści w obrębie proponowanej tematyki i tempa procesu edukacyjnego. Osiągnięcie założonych celów zarówno w zakresie postaw, umiejętności, jak i wiedzy zależy m.in. od przyjętej procedury ich realizacji.

Ważne jest, aby na każdą sytuację dydaktyczną nakładały się sytuacje aksjologiczne. Wskazaniem byłby wybór takich metod nauczania i form pracy, które pozwalają jednocześnie uczyć i wychowywać, korelować operacje intelektualne z działaniami praktycznymi uczniów, doznaniem estetycznymi i przeżyciami. Przygotowanie do aktywnego uczestnictwa w życiu regionu powinno być wspomagane przez stosowanie metod wyzwalających inicjatywę, samodzielność w rozwiązywaniu problemów i umiejętność pracy w zespole oraz motywujących do poszukiwania wiedzy. Efektywnej realizacji programu edukacji regionalnej sprzyjać będzie korzystanie z metod aktywizujących procesy uczenia się, z metod samodzielnego dochodzenia do wiedzy (metody sytuacyjne, metody symulacyjne biograficzne, gry dydaktyczne, burze mózgów, dramy, gry symulacyjne, „podróże w czasie i przestrzeni”, wywiady, stosowanie kart obserwacji, drzewka decyzyjnego, fiszki poszukującej, itp.), a zwłaszcza z metod zintegrowanych, wykorzystujących w skumulowany sposób założenia i efekty edukacyjne różnych metod do realizacji długofalowego procesu dydaktycznego (np. metoda projektu).

Rozwijaniu zainteresowań regionem sprzyjać będą zajęcia w terenie, np.:

- obserwacja zjawisk i procesów przyrodniczych,
- lekcje w muzeach, skansenach, pracowniach artystów,

- gromadzenie materiałów gwarowych i folklorystycznych,
- wizyty w zakładach pracy, warsztatach rzemieślniczych, urzędach,
- uczestnictwo w imprezach lokalnych promujących miejscową kulturę,
- włączanie się w realizację przedsięwzięć na rzecz własnej miejscowości i regionu,
- spotkania z twórcami kultury.

Wybór metod nauczania oraz form pracy zależy będzie w dużym stopniu od potrzeb i możliwości konkretnego zespołu uczniowskiego, od wyposażenia technicznego szkoły oraz realnych możliwości zaplanowania procesu dydaktycznego. Na każdym jednak etapie edukacji formy i metody pracy należy dostosować do rozwoju psychofizycznego, intelektualnego oraz możliwości percepcyjnych i kreatywnych ucznia.

Szczegółowe procedury osiągnięcia celów zostały zamieszczone w rubryce „Sposoby osiągnięcia celów” jako przykłady realizacji treści programowych.

Ocenianie pracy ucznia

Ocena pracy ucznia powinna obejmować różne typy oddziaływań dydaktycznych wyznaczonych przez cele nauczania. Aranżowanie sytuacji dydaktycznych w edukacji regionalnej ma służyć przede wszystkim wychowaniu, a także poszerzaniu wiedzy i doskonaleniu umiejętności poznawczych. Ocenianie ma na celu nie tyle ustalenie poziomu wiedzy i umiejętności czy wskazanie braków i niedociągnięć, ile raczej motywowanie do dalszej pracy, np. przez eksponowanie dokonań ucznia. Te zasady powinny być uwzględniane niezależnie od zróżnicowanych wewnątrzszkolnych systemów kontrolowania i oceniania osiągnięć ucznia.

Nauczyciel realizujący cele programu może wypracować własny system oceniania pracy ucznia, np. w celu zachęcenia do aktywnego uczestnictwa w zajęciach, można zastosować punktowy system oceniania jego pracy, dający możliwości podejmowania różnych działań w zależności od własnych zainteresowań. Nauczyciel na bieżąco może stosować ocenianie kształtujące, którego głównym celem jest motywowanie do dalszej nauki, wspieranie dziecka w zdobywaniu wiedzy, w planowaniu własnego rozwoju.

Wskazane byłoby jednak stosowanie oceniania podsumowującego - po zakończeniu lekcji, jednostki tematycznej albo kręgu tematycznego. Informuje ono o osiągnięciach ucznia, nabytych umiejętnościach i wiedzy oraz wskazuje stopień zrealizowania celów. Sposobami ewaluacji mogą być np. albumy tematyczne, kroniki, scenariusze imprez, wycieczki, konkursy; wystawy, słuchowiska, przedstawienia, prace plastyczne, prace literackie, testy dydaktyczne, projekty interdyscyplinarne oraz aktywność i zaangażowanie w debatach, dyskusjach, udział w konkursach, współorganizacja imprez szkolnych, dla rodziców i środowiska, redagowanie gazetek uczniowskich, stron internetowych, prezentacje multimedialne, itp.

Należałoby włączyć ucznia w proces oceniania pracy własnej, poprzez udział w ustalaniu kryteriów i metod oceniania. Wówczas będzie on potrafił ocenić wyniki swojej pracy i analizować je, porównywać je z zamierzonym celem. Uczeń i nauczyciel mają dokonywać oceny, wyrażając swoje opinie dotyczące stopnia aktywności, walorów twórczych prac, pomysłów, projektów, umiejętności współdziałania w grupie i efektów działań.

Ewaluacja programu

Ewaluacja programu nauczania powinna uwzględniać stopień jego atrakcyjności dla uczniów, jego użyteczność w wyposażaniu ich w wiedzę i umiejętności, strategię stosowanych metod oraz stopień osiągnięcia założonych celów. Uzasadnione zatem jest, aby w ocenie efektywności programu uzyskać informacje zwrotne od uczniów, nauczycieli i rodziców. W trakcie realizacji programu nauczyciel może stosować ewaluację po każdym roku realizacji programu w celu jego modyfikacji. Taka ewaluacja umożliwi dokonanie bieżącej oceny programu w trakcie jego trwania, pozwalając na korektę programu. Narzędziami ewaluacji mogą być: ankiety kierowane do uczniów, rodziców i innych nauczycieli, formy graficzne (np. skala zaangażowania, kwiat ewaluacyjny), testy i zadania skierowane do uczniów, obserwacja uczestnicząca.

Ewaluacja końcowa programu pozwoli m.in. dostrzec i ocenić to, co w programie jest najbardziej wartościowe, wyeliminować mankamenty, a także sformułować wnioski służące doskonaleniu przyszłych działań. Podstawową metodą ewaluacji końcowej może być ankiet

skierowana do uczniów na temat edukacji regionalnej, zaangażowanie uczniów, nauczycieli, rodziców, np. podczas Dnia Regionalnego, Tygodnia Regionalnego, Festynu Regionalnego. Wskazane byłoby także posłużenie się analizą danych wtórnych, badając np. osiągnięcia szkoły w różnorodnych konkursach i przeglądach regionalnych: gwarowych, historycznych, literackich, muzycznych, teatralnych oraz wiedzy o miejscowości i regionie.

Treści kształcenia i wychowania oraz przykładowe sposoby realizacji w kręgach tematycznych dla poszczególnych etapów edukacyjnych

WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE		
Krąg tematyczny: Moja rodzina. Mój dom rodzinny		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Struktura mojej rodziny	<p>Moje narodziny – wielkie wydarzenie.</p> <p>Stopnie pokrewieństwa - nazewnictwo gwarowe i ogólnopolskie- moi dziadkowie, rodzice i rodzeństwo.</p> <p>Zawody moich rodziców.</p>	<p>Rozmowa na temat sposobów przekazywania wiedzy o narodzinach. Prezentacja albumów ze zdjęciami z pierwszych dni życia dziecka.</p> <p>Próby wypełnienia rysunkami (zdjęciami) uproszczonego drzewa genealogicznego.</p> <p>Spotkania z rodzicami wykonującymi ciekawy zawód.</p> <p>Odwiedzenie miejsc pracy naszych rodziców (wycieczki).</p> <p>Gromadzenie słownictwa i eksponatów związanych z zawodami rodziców.</p>
2. Tradycje rodzinne	<p>Uroczystości, które gromadzą całą rodzinę.</p> <p>Zabawy, pieśni, tańce, wyliczanki moich rodziców, dziadków.</p>	<p>Rozmowy na temat: <i>Jak obchodzimy urodziny/imieniny, chrzciny, odpusty? Kiedy wszyscy gromadzą się przy stole?</i> Wykonanie laurek, nauka wierszyków, układanie życzeń, sporządzanie jadłospisów.</p> <p>Spotkania integracyjne z rodzicami, dziadkami (np. Dzień Matki, Dzień Babci, Dzień Dziecka, Dzień Rodziny), rodzinne konkursy, prezentacje pieśni, tańców, zabaw i wyliczanek. Nauka pieśni śląskich (<i>Karlik, Gołębek, Zajączek, Poczkaj, Poczkaj; Piekła placki</i>).</p> <p>Udział w przeglądach pieśni śląskich np. (<i>Śląskie śpiewanie, Godomy po śląsku</i>).</p> <p>Nauka uproszczonej wersji walczyka śląskiego i polki lub innych tańców ludowych z danego terenu..</p>

Krąg tematyczny: Moja miejscowość, najbliższa okolica		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Przeszłość mojej miejscowości i jej zabytki	Nazwa mojej miejscowości.	Poznanie podań dotyczących pochodzenia nazwy miejscowości. Zaproszenie lokalnych gawędziarzy. Ilustrowanie podań i zasłyszanych opowieści wspomnieniowych.
	Ważne i ciekawe miejsca w mojej miejscowości lub okolicy (kościół, pomniki, pomniki przyrody, najstarsze budynki, ratusz).	Poznanie legend związanych z danym miejscem. Wycieczki dydaktyczne - obserwacja ukierunkowana. Wykonanie przewodnika – historyjki obrazkowej po zabytkach w formie albumu ze zdjęciami lub rysunkami dzieci, szkicu lub planu okolicy. Wyszukiwanie nazw ulic związanych z historią miejscowości lub regionu, poznanie sylwetek patronów ulic.
2. Położenie i charakterystyka mojej miejscowości	Krajobraz mojej miejscowości.	Wskazywanie charakterystycznych cech krajobrazu najbliższego otoczenia. Wycieczki dydaktyczne. Wykonanie zielnika.
	Ginące zawody w mojej miejscowości lub najbliższej okolicy.	Wycieczki do zakładów rzemieślniczych (np. szewca, kowala, stolarza, piekarni). Wycieczki do muzeum (lekcje muzealne), skansenu lub rymarza, wikliniarza itp.

Krąg tematyczny: Mój region - Górny Śląsk. Uwarunkowania geograficzne i historyczne		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Dawne stroje codzienne i świąteczne	Strój śląski występujący na danym terenie.	Oglądanie śląskich strojów (muzeum, izba regionalna). Spotkania z zespołem regionalnym (wspólne śpiewanie, poznanie nazw poszczególnych części stroju regionalnego). Kolorowanie, ubieranie w śląskie stroje papierowych lalek.
2. Piękno ziemi śląskiej w baśniach i podaniach	Postaci z baśni śląskich.	Zorganizowanie wspólnego czytania baśni, podań i legend z rodzicami (dziadkami) lub członkami zespołów regionalnych. Poznanie bohaterów śląskich podań (Skarbnik). Przygotowanie inscenizacji baśni.
3. Pielęgnowujemy tradycje kultury żywego słowa	Elementy folkloru śląskiego na przykładzie miejscowych zespołów regionalnych.	Spotkania z zespołami folklorystycznymi. Nauka pieśni i tańców charakterystycznych dla danego terenu. Uczestnictwo w przeglądach śląskich pieśni, wspólnych biesiadach. Przedstawienie wybranych obrzędów i zwyczajów z danego terenu.
Krąg tematyczny: Mój region – Górny Śląsk. Społeczeństwo i kultura		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Tradycje kulinarne w mojej miejscowości	Lokalne zwyczaje kulinarne.	Wycieczka do np. koła gospodyń, układanie jadłospisu śląskich potraw (kluski, rolady, modro kapusta, krupnioki, wodzionka, żur, bonkawa, kakauszale...). Wspólne przygotowanie z nauczycielem potrawy regionalnej, np. wodzionki. Zajęcia w skansenie lub w Muzeum Chleba w Radzionkowie. Zabawy dzieci imitujące dawne zajęcia.
2. Ważne miejsca w najbliższej okolicy	Miejsca pamięci narodowej.	Miejsca pamięci narodowej: groby poległych żołnierzy, powstańców śląskich, pomniki, tablice pamiątkowe (porządkowanie, zapalanie zniczy w dniach rocznic lub świąt narodowych i religijnych).
3. Życie ludzi dawniej i dziś	Kącik regionalny.	Gromadzenie starych przedmiotów, fotografii, książek, pamiątek rodzinnych itp.

	Środowisko, w którym żyjemy.	Poznanie sposobów dbania o czystość środowiska, utrzymywanie porządku w miejscu nauki i zabawy, segregowanie śmieci, udział w akcji „ <i>Sprzątanie świata</i> ” oraz w obchodach <i>Święta Ziemi</i> .
--	------------------------------	---

SZKOŁA PODSTAWOWA – KSZTAŁCENIE ZINTEGROWANE

Krąg tematyczny: Moja rodzina. Mój dom rodzinny

Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
<p>1. Moja rodzina dawniej i dziś</p>	<p>Podstawowe elementy historii rodzinnej – pochodzenie rodziny, jej struktura.</p> <p>Członkowie rodziny – ich imiona i nazwiska.</p> <p>Tradycje rodzinne dnia powszedniego.</p>	<p>Rozmowy z własnym dziadkiem lub babcią, skąd pochodzą, gdzie chodzili do szkoły, itp. Oglądanie wystawy zdjęć rodzinnych.</p> <p>Przekazywanie informacji o sobie (miejsce urodzenia, imiona rodziców, miejsce zamieszkania dziadków). Wprowadzenie gwarowego nazewnictwa członków rodziny (rodzice - łojcowie, dzieci - bajtle, babcia - starka, dziadek - starzyk). Wypełnianie rysunkami lub fotografiami drzewa genealogicznego. Wymienianie imion i nazwisk dziadków i babć.</p> <p>Rozmowa na temat tradycji rodzinnych przekazywanych z pokolenia na pokolenie np. wykonanie nożem znaku krzyża przy rozpoczynaniu krojenia chleba, pocałowanie kromki chleba, która upadła i in. Powitania, pożegnania (<i>Szczęść Boże - Z Panem Bogiem; Zostańcie z Bogiem; Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus – Na wieki wieków</i>). Podziękowanie (<i>Bóg zapłać</i>). Formuły przy pracy (<i>Boże pomogej - Dej Panie Boże</i>). Dawanie błogosławieństwa znakiem krzyża na czole. Prowadzenie słowniczka gwarowego wokół tematu „rodzina”. Inscenizacje sytuacji z dnia powszedniego. Odgrywanie scenek z użyciem zwrotów gwarowych. Udział w przedstawieniu zespołu folklorystycznego. Pisanie swobodnego tekstu na temat tradycji rodzinnych dnia codziennego. Rozpoznawanie regionalnego stroju codziennego.</p>

	<p>Ważne daty i wydarzenia w mojej rodzinie. Tradycja obchodzenia urodzin na Górnym Śląsku.</p> <p>Niedziela na Górnym Śląsku.</p> <p>Ulubione pieśni i zabawy moich rodziców i dziadków.</p> <p>Rodzinne pamiątki.</p> <p>Mieszkamy w różnych domach.</p>	<p>Prezentacja zdjęć z chrztu, roczku, komunii, pierwszego dnia w szkole lub z innych uroczystości. Nauka wierszyków okolicznościowych związanych z urodzinami.</p> <p>Odwołanie się do przeżyć dzieci, przeprowadzenie rozmowy na temat: <i>Jak wygląda niedziela w domu?</i> Ustalenie, z jakich potraw składa się tradycyjny, niedzielny śląski obiad. Poznanie gwarowych nazw potraw śląskiego obiadu (modro kapusta, kluski, rolada, nudle, itp.) Gromadzenie informacji na temat spędzania niedzieli przez dziadków, pradziadków. Gromadzenie materiałów tekstowych, muzycznych, fotograficznych i innych związanych z tematem niedzieli na Górnym Śląsku.</p> <p>Śpiewanie pieśni charakterystycznych dla danego obszaru (<i>Poszło dziewczę po ziele..., Za stodołą</i>) Nauka rymowanek. Nauka zapomnianych zabaw np. palant, ślepa babka. Poznanie dziecięcych wyliczanek.</p> <p>Gromadzenie rodzinnych pamiątek. Tworzenie kącika regionalnego. Prezentacja rodzinnego rękodziela: robótki ręczne (sztrykowanie, heklowanie, wyszywanie). Redagowanie krótkiego opowiadania np. o dziejach starej filiżanki.</p> <p>Rozmowy na temat: <i>W jakich domach uczniowie mieszkają?</i> (blok, familok, domek jednorodzinny, kamienica i in.). Z jakich pomieszczeń składa się ich mieszkanie? Poznanie charakterystycznych cech budownictwa regionalnego,</p>
--	--	--

<p>2. Mój dom rodzinny</p>	<p>Porządek wokół domu.</p> <p>Rośliny i zwierzęta w śląskiej zagrodzie.</p>	<p>umiejętność porównania z nowymi obiektami. Wykonanie pracy plastycznej na temat wyglądu budynku, w którym mieszka uczeń. Wprowadzenie terminów: muzeum regionalne, skansen, zabytek, izba regionalna, eksponat. Poznanie sposobów zachowania tradycji budowlanej (skansen, obiekt zabytkowy). Wycieczka do skansenu, muzeum regionalnego lub izby regionalnej. Porównanie wyposażenia kuchni dawniej i dziś. Nazywanie wybranych sprzętów wyposażenia kuchni w gwarze.</p> <p>Rozmowa na temat znaczenia dbania o estetykę najbliższego otoczenia. Przypomnienie dzieciom tradycji sobotniego sprzątania (zamiatania) wokół swojego domu. Wykonanie makiety domu i podwórka. Lekcja w terenie „Wiosenne porządki”- obserwacja, w jaki sposób mieszkańcy dbają o swoje obejścia. Wycieczka do Miejskiego Zakładu Komunalnego – zapoznanie się z problemem segregacji śmieci oraz wpływem utylizacji śmieci na środowisko przyrodnicze. Prowadzenie w szkole akcji zbierania surowców wtórnych. Propagowanie używania ekologicznych opakowań towarów, nauka szycia worków - toreb z naturalnych surowców, ozdobionych emblematem szkoły-miasta-gminy</p> <p>Wycieczka do rolnika, hodowcy gołębi, królików. Zbieranie wiadomości o roślinach ozdobnych uprawianych w domu oraz wokół domu. Założenie klasowego zielnika.</p>
-----------------------------------	---	---

Krąg tematyczny: Moja miejscowość, najbliższa okolica

Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
<p>1. Moje miejsce zamieszkania</p>	<p>Nazwa mojej miejscowości i jej położenie na mapie Polski.</p> <p>Najciekawsze osobliwości przyrodnicze oraz architektoniczne w mojej miejscowości lub okolicy.</p> <p>Zajęcia mieszkańców, praca moich rodziców.</p>	<p>Zaznaczanie położenia swojej miejscowości na mapie, wskazywanie miejscowości sąsiadujących.</p> <p>Zapoznanie dzieci z pochodzeniem nazwy miejscowości.</p> <p>Słuchanie opowiadań nauczyciela, nagrań, itp. związanych z miejscem zamieszkania oraz z nazwą miejscowości.</p> <p>Wyszukiwanie w najbliższym otoczeniu chronionych obiektów przyrody, sporządzenie albumu.</p> <p>Wyszukiwanie w najbliższym otoczeniu osobliwości architektonicznych, zaznaczanie ich na planie.</p> <p>Wykonanie gazetki o swojej miejscowości.</p> <p>Wykonanie pracy plastycznej <i>Moje miasto, Moja wieś</i>.</p> <p>Gromadzenie informacji na temat swojej miejscowości na podstawie folderów, albumów, fotografii.</p> <p>Zaznaczanie na mapie ciekawych tras wycieczkowych.</p> <p>Wycieczka po okolicy.</p> <p>Układanie hasła reklamowego zachęcającego do odwiedzenia okolicy.</p> <p>Przeprowadzenie rozmowy na temat wykonywanych zawodów rodziców i najbliższych członków rodziny.</p> <p>Zwiedzanie wybranego zakładu rzemieślniczego, zakładu pracy w miejscu zamieszkania.</p> <p>Poznanie zawodów mających bogatą tradycję.</p> <p>Omawianie przykładowych zawodów, które kontynuowane są z pokolenia na pokolenie – tworzenie swobodnych wypowiedzi (rysunek, scenka rodzajowa itp.).</p> <p>Gromadzenie gwarowego słownictwa związanego z zawodami.</p> <p>Spotkanie z przedstawicielem zawodu charakterystycznego dla miejsca zamieszkania.</p>

<p>2. Przeszłość mojej miejscowości i okolicy</p>	<p>Podania i legendy wyjaśniające powstanie miejscowości, jej nazwy i herbu.</p> <p>Tradycje odpustów parafialnych</p>	<p>Wspólne czytanie podań i legend. Słuchanie opowiadań nauczyciela.</p> <p>Przedstawienie podstawowych faktów dotyczących powstania miejscowości.</p> <p>Tworzenie historyjek obrazkowych na podstawie prezentowanych podań i legend. Wykonanie ilustracji do poznanej legendy.</p> <p>Kolorowanie herbu.</p> <p>Poszukiwanie miejsc historycznych w swojej miejscowości - wycieczka.</p> <p>Wykonanie albumu związanego z historią miejscowości.</p> <p>Poznanie wybranych faktów z życia patrona kościoła.</p> <p>Spotkanie z proboszczem parafii.</p> <p>Gromadzenie wyrazów gwarowych, zwyczajów towarzyszących odpustowi (np. buda, pierniki, makarony/makrony, karasole itp.).</p> <p>Odwołanie się do przeżyć dzieci związanych z odpustem.</p> <p>Wykonanie pracy plastycznej <i>Moja miejscowość</i>.</p> <p>Pisanie swobodnych tekstów. Układanie rymowanek.</p>
<p>3. Promocja mojej miejscowości</p>	<p>Dlaczego lubię moją miejscowość?</p>	

Krąg tematyczny: Mój region - Górny Śląsk. Uwarunkowania geograficzne i historyczne		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Położenie regionu	Górny Śląsk oraz województwo śląskie i województwo opolskie na mapie Polski. Najważniejsze miasta regionu, ich indywidualne walory.	Wyjaśnienie pojęć region, województwo. Położenie regionu w odniesieniu do kraju - praca z mapą. Poznanie nazwy stolicy regionu. Zapoznanie dzieci z herbem regionu, wyjaśnienie jego symboliki. Wyszukiwanie na mapie najważniejszych miast regionu. Oglądanie albumów, zdjęć, filmów z wybranych miast. Wykonanie gazetki ściennej dotyczącej znaczenia regionu dla kraju. Wycieczka autokarowa do stolicy województwa lub innego, znaczącego miasta. Poszukiwanie wiadomości oraz gromadzenie materiałów o najważniejszych wydarzeniach historycznych regionu.
2. Elementy kultury śląskiej	Strój śląski – nazywanie poszczególnych elementów stroju kobiecego i męskiego. Strój odświętny dawniej i dziś.	Zorganizowanie spotkania z zespołem folklorystycznym. Pokazywanie, omawianie elementów stroju śląskiego. Kolorowanie szablonu stroju śląskiego. Wycieczka do skansenu, muzeum etnograficznego.
Krąg tematyczny: Mój region - Górny Śląsk. Społeczeństwo i kultura		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Poznajemy ludzi naszego regionu	Sylwetki ludzi, którzy rozstawiają nasz region.	Poznanie wybranych utworów literackich napisanych przez pisarzy naszego regionu. Wyszukiwanie nazw ulic związanych z wybitnymi osobami naszego regionu. Zapoznanie dzieci z miejscami poświęconymi pamięci wybitnych ludzi w gminie, regionie. Gromadzenie informacji o wybitnych ludziach regionu - praca metodą projektu.

SZKOŁA PODSTAWOWA, KLASY 4 – 6

Krąg tematyczny: Moja rodzina. Mój dom rodzinny

Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Dzieje mojej rodziny w przekazie potocznym	<p>Więzi pokoleniowe w mojej rodzinie. Model rodziny śląskiej. Rodzina wielopokoleniowa. Stopnie pokrewieństwa.</p> <p>Symboliczne znaczenie rodzinnych pamiątek (listy, zdjęcia, albumy, dyplomy, kroniki rodzinne jako źródła dziejów rodziny).</p>	<p><i>Poznaję własne korzenie</i> – drzewo genealogiczne mojej rodziny. <i>Moja rodzina</i> - konkurs plastyczny lub prezentacja multimedialna. <i>Kronika mojej rodziny</i> – metoda projektu.</p> <p><i>Najciekawsza (najstarsza) fotografia w moim domu</i> - wystawa starych zdjęć. Prace literackie, np.: <i>W szufladzie mojej babci</i>, <i>Najciekawszą postacią w mojej rodzinie był ...</i>, <i>Żyją jeszcze wśród nas uczestnicy wojny</i>.</p>
2. Dom, w którym mieszkam	<p>Mój dom (familok, kamienica, blok, dom jednorodzinny) – jego dzieje i architektura. Otoczenie domu, ogród.</p> <p>Nasze podwórko.</p> <p>Dom ekologiczny i ekonomiczny (woda w gospodarstwie domowym, sposoby ogrzewania domu, oszczędzanie energii).</p> <p>Nasi sąsiedzi – sąsiedzkie kontakty; akceptacja „inności” („my” i „oni” w stosunkach sąsiedzkich).</p>	<p><i>Historia mojego domu</i> - opowiadanie historii domu rodzinnego. <i>Dom moich marzeń</i> – konkurs plastyczny. <i>Niezwykła historia starego domu (kamienicy)</i> – opowiadanie w narracji pierwszoosobowej. <i>Blaski i cienie życia w bloku</i> – rozmowa w klasie. <i>Droga do szkoły</i> – szkic lub plan sytuacyjny. <i>Ogrody, sady przydomowe - dawniej i dziś</i> – wywiad z babcią lub dziadkiem.</p> <p><i>Moje podwórko lub ulubione miejsce zabaw</i> – opis.</p> <p><i>Dom na Śląsku – czy ekonomiczny i ekologiczny?</i> – zbieranie informacji na temat źródeł zaopatrzenia gospodarstwa domowego w wodę; obliczanie zużycia wody w domu w ciągu doby na osobę itp.</p> <p><i>Stosunki dobrosąsiedzkie dawniej i dziś</i> lub <i>Co to znaczy być dobrym sąsiadem?</i> – dyskusja.</p>

	Język mojej rodziny a język moich sąsiadów.	
3. Źródła utrzymania naszych przodków	<p>Życie codzienne i sposoby gospodarowania naszych dziadków i pradziadków.</p> <p>Tradycyjne rzemiosło wiejskie i miejskie.</p>	<p>Wycieczka dydaktyczna do skansenu lub muzeum, prezentujących dawne wyposażenie wnętrz mieszkalnych, narzędzia i przedmioty codziennego użytku (Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie, Muzeum Wsi Opolskiej, Zagroda Wsi Pszczyńskiej w Pszczynie, Muzeum Historii Katowic, Muzeum Śląska Opolskiego, Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, muzea lokalne) – lekcje muzealne wg oferty placówek, zajęcia terenowe, sprawozdanie z wycieczki.</p> <p><i>Dom moich dziadków</i> – praca plastyczna lub fotografia.</p> <p><i>Penetruję strych</i> - gromadzenie eksponatów do kącika regionalnego.</p> <p>Prace literackie: <i>Na strychu w domu mojej babci, Zajrzałem do starej skrzyni prababci, Stare przedmioty pamiętają niejedno...</i>(niezwykle historie przedmiotów codziennego użytku, np. żelazka z duszą).</p> <p>Wykonanie plansz z dawnymi narzędziami i przedmiotami codziennego użytku oraz instrukcji ich obsługi, np. cepa, żarna, magła itp.</p> <p><i>Spotkanie z ....</i> np. <i>kowalem, pszczelarzem, młynarzem, zegarmistrzem, szewcem</i> itp. – artykuł do gazetki szkolnej pt. <i>Ginące zawody</i>.</p>
4. Tradycje świąteczne w naszych rodzinach	<p>Od kolebki aż do grobu (chrzest, roczek, komunia św., confirmacja, bierzmowanie, wesele, jubileusze rodzinne, pogrzeb). Urodziny, imieniny.</p> <p>Rok liturgiczny i święta religijne w moim domu, ich symbolika.(adwent, Boże Narodzenie, Wielki Post, Wielkanoc, Zielone Święta, Boże Ciało).</p>	<p><i>Kalendarz mojej rodziny</i> (ważne wydarzenia rodzinne) - praca plastyczna.</p> <p><i>Śląski rok obrzędowy</i> - opis najważniejszych obrzędów i zwyczajów, związanych ze świętami (metoda projektu). Wybrane śląskie kolędy (np. ze zbioru: K. Turek: <i>Kolędy górnośląskie</i>).</p>

	<p>Tradycyjne potrawy świąteczne. Zwyczajy dożynkowe i barbórkowe, pieśni okolicznościowe(np. górnicze).</p>	<p>Konkurs na najciekawsze tradycyjne ozdoby świąteczne, np. ozdobę choinkową, palmę wielkanocną. Zwiedzanie szopek np. na Górze św. Anny, w Bazylice Panewnickiej i in. Szopki bożonarodzeniowe (stajenka, betlejka) - konkurs i wystawa. Konkurs kolęd, inscenizacje innych zwyczajów bożonarodzeniowych, np. kolędowania. <i>Niech tradycji stanie się zadość!</i> - wigilijne spotkania w klasach. <i>Stół wigilijny w naszych domach</i> - gromadzenie przepisów różnych tradycyjnych potraw świątecznych. <i>Święta w moim domu</i> – tworzenie fotokronik, albumów. Porównanie obrzędów, zwyczajów, języka i innych elementów tradycyjnej kultury w mojej miejscowości i najbliższej okolicy. <i>W kuchni i w izbie - co gotowały nasze prababce?</i>- tworzymy regionalną książkę kucharską lub menu śląskiej karczmy. Potrawy regionalne w zależności od rodzaju święta (np. Boże Narodzenie: makówki, moczka, siemieniotka itp.). <i>A co gości teraz na naszym stole?</i> - pogadanka ilustrowana prezentacją potraw (np. barszcz z uszkami, gołąbki i in.). Udział w uroczystościach dożynkowych. Opowiadanie o przygotowaniach rodziny, wsi do dożynek Strój górniczy – prezentacja i objaśnianie jego cech charakterystycznych oraz symboliki.</p>
--	---	--

Krąg tematyczny: Moja miejscowość, najbliższa okolica		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Położenie i przynależność administracyjna mojej miejscowości	<p>Usytuowanie miejscowości w gminie, powiecie, województwie, na mapie administracyjnej i fizycznej Śląska, Polski i Europy.</p> <p>Herb miejscowości i jego symbolika. Nazwa miejscowości, nazwy wybranych ulic, przysiółków i dzielnic, lasów, jezior, stawów, potoków i rzek – ich etymologia historyczna i przyrodnicza; nazwy oficjalne i zwyczajowe.</p> <p>Miejscowości sąsiednie oraz partnerskie.</p>	<p>Określanie położenia miejscowości - czytanie map administracyjnych i fizycznych (kontynent, kraj, kraina geograficzna, województwo, powiat, gmina, sołectwo). <i>Jakie informacje kryją się w nazwach naszych ulic, przysiółków, pól, stawów, potoków, rzek, lasów, itp.?</i> – praca z wykorzystaniem różnych źródeł informacji.</p> <p>Herby (godła), flagi, hejnały – symbole lokalne i regionalne (prace plastyczne, opis, pieczęcie w wosku, poznanie hejnału itp.)</p> <p><i>Moja wieś po wejściu do Unii Europejskiej; Moje miasto po wejściu do Unii Europejskiej</i> - wywiad.</p> <p><i>Poznajemy miejscowości partnerskie</i> – metoda projektu.</p>
	2. Przyroda wokół nas	<p>Krajobraz najbliższej okolicy – elementy naturalne i wprowadzone przez człowieka. Naturalne formy terenu okolicy (góry, pagórki, doliny, równiny). Geneza sztucznych form terenu w okolicy (np. hałd, nasypów, wyrobisk po eksploatacji piasku, kamieniołomów). Skały i gleby okolicy.</p> <p>Wody powierzchniowe (najbliższa rzeka, staw lub jezioro). Czystość wody.</p> <p>Zbiorowiska roślinne w miejscu zamieszkania i okolicy (las, łąka, pola</p>

	<p>uprawne, pastwisko). Uprawiane rośliny i hodowane zwierzęta w najbliższej okolicy. Ochrona przyrody. Chronione okazy i obiekty w najbliższym rezerwacie oraz parku krajobrazowym.</p>	<p>Wycieczka do najbliższego rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego. <i>To miejsce warto zobaczyć!</i> – list do kolegi z innego regionu Polski lub Europy.. <i>Pokażę Ci urokliwe miejsca w mojej miejscowości</i> – opracowanie planu wycieczki.</p>
<p>3. Moja szkoła, jej historia i tradycje</p>	<p>Historia mojej szkoły. Kronika szkoły. Patron szkoły i jego zasługi. Wybitni i zasłużeni absolwenci naszej szkoły. Wizja szkoły za 20-50-100 lat. Obrzędowość szkolna: ceremoniał szkolny i uroczystości szkolne. Współpraca międzynarodowa szkół.</p>	<p>Wywiad z dyrektorem szkoły, emerytowanym nauczycielem, absolwentem na temat historii szkoły. <i>Nasza szkoła 100 lat temu</i> (lub <i>Nasza szkoła za 100 lat</i>) - konkurs plastyczny. Prawa i obowiązki ucznia – dawniej i dziś (analiza regulaminów, statutów itp. dokumentów szkolnych). Redagowanie notatek kronikarskich. Przeprowadzenie wywiadu z rodzicami i dziadkami nt. nauczania w szkole przed laty. Wieczór regionalny: <i>Jak żech chodził do szkoły...</i> – spotkanie środowiskowe. Szkoła naszych pradziadków (np. na podstawie poematu: N. Bonczyk, <i>Stary kościół miechowski</i>, fragm. <i>W szkole</i>; A. Myszyńska, <i>Śląskie rozprawianie</i>, fragm. <i>I koniec ferii</i>; i in.). Konkurs wiedzy o patronie szkoły. <i>Najważniejsze wydarzenia z życia patrona naszej szkoły</i> – kalendarium. <i>Znani absolwenci naszej szkoły</i> – spotkanie.</p>
<p>4. Ważniejsze wydarzenia i postacie historyczne mojej miejscowości</p>	<p>Historia mojej miejscowości: najstarsze wzmianki i zapiski; zmiany przynależności państwowej; zmiany stosunków społecznych na przestrzeni dziejów; Najważniejsze wydarzenia w historii miejscowości. Wybrane fakty z historii parafii. Postacie historyczne ważne dla społeczności</p>	<p>Kalendarium najważniejszych wydarzeń w mojej miejscowości. Gra dydaktyczna: <i>Nieśmiertelni</i> (modyfikacja lekcji „<i>Byłem poddanym..., należałem do..., byłem obywatelem...</i>” [w:] B. Sopot-Zembok, H. Nocoń, <i>Nasz świat. Program dla klas IV - VI szkoły podstawowej</i>). Historia naszego kościoła – wywiad z proboszczem. <i>Ludzie naszej ziemi upamiętnieni w nazwach ulic</i> – praca z planem miejscowości i słownikami biograficznymi.</p>

	<p>lokalnej i ich znaczenie dla dziejów regionu.</p>	<p><i>Postaci zasłużone dla mojej miejscowości – założyciele wsi, władcy itp.</i> - prezentacja.</p> <p><i>Poszukujemy śladów przeszłości</i> - wycieczka terenowa po miejscowości (przygotowanie albumu).</p> <p>Wycieczka na cmentarz (katolicki, ewangelicki, żydowski) – poszukiwanie grobów ludzi zasłużonych dla miejscowości. <i>O czym świadczą różnojęzyczne napisy na nagrobkach?</i> - rozmowa.</p> <p>Wycieczka śladami miejsc pamięci regionalnej, narodowej, pomników i tablic pamiątkowych.</p>
<p>5. Znaczące obiekty (w tym zabytki) oraz ich funkcje</p>	<p>Obiekty zabytkowe: kościoły, zamki, pałace, kamienice.</p> <p>Zabytki sztuki ludowej i rzemiosła artystycznego.</p> <p>Zabytki działalności gospodarczej (folwarki, młyny, gospodarstwa chłopskie, zakłady przemysłowe). Kapliczki i krzyże przydrożne.</p> <p>Muzea.</p> <p>Ważne obiekty dla funkcjonowania społeczności lokalnej: pogotowie ratunkowe, szpital, przychodnia lekarska, policja, sąd, straż pożarna.</p> <p>Siedziby władz gminy (miasta), powiatu.</p> <p>Największe zakłady pracy (w tym przemysłowe) dawniej i dziś.</p> <p>Regionalne środki masowego przekazu.</p>	<p>Projekt: <i>Szlakiem kapliczek i krzyży przydrożnych, Szlakiem architektury drewnianej, Szlakiem zamków i pałaców</i> (wycieczka rowerowa lub rajd pieszy).</p> <p><i>Kapliczki i krzyże przydrożne w mojej miejscowości</i> - tworzymy komputerową bazę danych.</p> <p>Projekt <i>Karty rejestracji zabytków</i> (wg <i>Dziedzictwo kulturowe – edukacja regionalna. Materiały pomocnicze dla nauczycieli</i>, red. G. Odoj, A. Peć).</p> <p><i>Co? Gdzie? Jak?</i> – załatwiamy sprawy urzędowe. np. gra planszowa <i>Obywatel w urzędowym labiryncie</i> (materiały programu KOSS Centrum Edukacji Obywatelskiej).</p> <p>Wywiady z rodzicami i krewnymi – pracownikami różnych zakładów na temat obecnych zajęć mieszkańców.</p> <p>Wycieczka do lokalnej rozgłośni radiowej, redakcji prasy lokalnej, siedziby portalu internetowego.</p> <p>Redagowanie relacji z imprez szkolnych do czasopism lokalnych.</p>

Krąg tematyczny: Mój region - Górny Śląsk. Uwarunkowania geograficzne i historyczne		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Charakterystyka przyrodnicza Górnego Śląska	<p>Granice regionu. Górny Śląsk, Dolny Śląsk. Zróżnicowanie krajobrazowe krain geograficznych: Wyżyna Śląska, Nizina Śląska, Kotlina Oświęcimska, Kotlina Ostrawska, Beskidy i Pogórze, Góry Opawskie (Sudety). Odra – główna rzeka regionu.</p> <p>Najważniejsze bogactwa mineralne w regionie – dawniej (rudę srebra) i dziś (węgiel kamienny, wapień).</p> <p>Osobliwości przyrodnicze regionu. Parki krajobrazowe i rezerваты przyrody. Bogactwo świata roślin i zwierząt.</p> <p>Walory turystyczne regionu.</p>	<p>Wyróżnienie typowych cech krajobrazowych poszczególnych części regionu – analiza map, zdjęć i filmów.</p> <p>Podania i baśnie związane z wydobywaniem rud metali, węgla i wapienia (m. in. teksty G. Morcinka, J. Ondrusza). Śląskie postaci baśniowe: Skarbnik, Szarlej, Pustecki.</p> <p>Projekt <i>Przewodnik po osobliwościach przyrodniczych Górnego Śląska</i>. Wycieczka do jednego z parków krajobrazowych lub rezerwatów przyrody. Wycieczka po obszarze projektowanego śląskiego ogrodu botanicznego w Mikołowie, wycieczka do arboretum w Lipnie k. Niemodlina lub in. Zajęcia warsztatowe w terenowych bazach edukacji ekologicznej, np. w Międzynarodowym Miasteczku Edukacji Ekologicznej w Rogoźniku, na terenach parków krajobrazowych.</p> <p><i>Zapraszam Cię na Górny Śląsk... Znajdziesz tu..</i> - projekt dotyczący walorów turystycznych regionu lub gra planszowa <i>Poznaj województwo śląskie</i> (wydawca: Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego).</p>
2. Stolice województw	<p>Opole, Katowice – stolice województw (najważniejsze obiekty historyczne, sakralne, kulturalne). Historia miast i podania z nimi związane. Herby miast.</p>	<p>Wycieczka po stolicy województwa szlakiem najciekawszych obiektów kulturowych w mieście. <i>Będziemy przewodnikami po Opolu, po Katowicach</i> – metoda projektu (gromadzenie informacji na temat historii, podań, herbu, zabytków itp.; opracowanie trasy wycieczki dydaktycznej; udział</p>

		w wycieczce; przygotowanie fotoreportażu - dodatku do gazetki szkolnej).
<p>3. Historia regionu – wybrane zagadnienia</p>	<p>Etymologia nazwy Śląsk, herb Górnego Śląska.</p> <p>Obrazy z dziejów Górnego Śląska. W słowiańskiej wspólnocie (najstarsze siedliska ludzkie w regionie, np. grodziska Gołuszyców w Lubonii i Międzywiciu, Podobora k. Cieszyna, opolski Ostrówek.</p> <p>Najstarsze miasta na Górnym Śląsku (np. Bytom, Cieszyn, Opole, Racibórz, Opawa, Głogówek, „śląskie Carcassonne” – Paczków, „śląski Rzym”- Nysa) - podania związane z ich historią, wzmianki w źródłach historycznych.</p> <p>Zmiany przynależności państwowej Górnego Śląska do Czech, Prus, Austrii, Niemiec i Polski.</p> <p>Początek górnictwa rud srebra, węgla kamiennego i wapienia na Górnym Śląsku. Podanie o Karolu Goduli.</p> <p>Wielkie osiągnięcia hutnictwa, przemysłu wydobywczego i koksowniczego.</p>	<p>Opis herbu Górnego Śląska - przygotowanego przez uczniów w różnych technikach plastycznych.</p> <p>Oś czasu lub kalendarium uwzględniające ważne wydarzenia z historii regionu. Szkolny konkurs historyczny: <i>Czy znasz historię Górnego Śląska?</i> Zwiedzenie wystawy <i>Pradzieje Opolszczyzny</i> w Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu).</p> <p>Szkolny konkurs historyczny: <i>Podróż wehikułem czasu do średniowiecznych miast śląskich.</i></p> <p><i>Z wizytą u tarnogórskich gwarków</i> - wycieczka do Zabytkowej Kopalni Srebra i sztolni „Czarnego Pstrąga” w Tarnowskich Górach (lub do Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze – skansenu górniczego „Królowa Luiza”), zwiedzanie wapienników w Gogolinie, koksowni w Zdieszowicach. <i>Jak tworzyły się fortuny śląskich magnatów przemysłowych?</i> – na przykładzie wybranego rodu (Thiele –Wincklerów, Hochbergów, Schaffgotschów, Donnensmarcków, Larischów i in.)</p> <p><i>Cug znaczy pociąg</i> - żelazne drogi na Śląsku i ich znaczenie dla rozwoju Górnego Śląska (mapa skojarzeń). Ważne zabytki architektoniczne sakralne i przemysłowe Górnego</p>

	Wybrane „obrazy” z Powstań Śląskich.	<p>Śląska – wykonanie planszy (mapy) z wykorzystaniem widokówek, zdjęć przedstawiających zabytki Górnego Śląska. Gromadzenie informacji za pośrednictwem Internetu na temat m. in. pierwszej maszyny parowej na kontynencie, pierwszej w Europie metody wytapiania cynku zwanej w hutnictwie „górnos Śląską”, działalności Johna Baidona i in.</p> <p>Miejsca związane z wydarzeniami historycznymi, miejsca pamięci, pomniki.</p> <p>Nauka pieśni powstańczej np. <i>Już zachodzi czerwone słońce, Do bytomskich strzelców.</i></p>
<p>4. Elementy kultury ludowej regionu – wybrane tradycje i zwyczaje</p>	<p>Tradycyjne śląskie stroje (zróżnicowanie stroju ze względu na stan, zamożność, okoliczności i miejsce zamieszkania; rola stroju ludowego dawniej i dziś; stroje określonych grup zawodowych (np. strój górnika i rolnika).</p> <p>Folklor słowny. Gwara jako tworzywo tekstów literackich i folklorystycznych. Wiersze, podania, baśnie śląskie, przysłowia, wróżby, wyliczanki itp.).</p> <p>Folklor muzyczny i taneczny - tradycyjne instrumenty, pieśni, przyśpiewki, kolędy, tańce, gry, zabawy.</p> <p>Zwyczaje i obrzędy związane ze świętami, uroczystościami rodzinnymi, porami roku, pracą zawodową itp.</p> <p>Lokalne i regionalne tradycje, obyczaje i zwyczaje.</p> <p>Zasługi J. Lompy.</p> <p>Baśnie G. Morcinka. J. Ondrusza, St.</p>	<p>Wycieczka do muzeum etnograficznego lub skansenu.</p> <p>Zajęcia w muzeum szkolnym lub izbie regionalnej.</p> <p>Pamiątkowa fotografia ucznia (uczniów) w stroju śląskim.</p> <p>Konkurs: <i>Czy znasz elementy stroju ludowego?</i></p> <p><i>Moja lalka ma nową kreację</i> – strój ludowy.</p> <p>Wykonanie mapy lub przygotowanie prezentacji pt. <i>Stroje ludowe na Górnym Śląsku</i></p> <p>Udział w lokalnych przeglądach, festiwalach folklorystycznych.</p> <p>Nauka pieśni i analiza tekstów (<i>Zasiali górale, Zielony mosteczek, Dzieweczko ze Śląska</i>)</p> <p>Nauka tańców śląskich: patyjok, mietlorz, trojak, walczyk śląski, polka podwójna, chodzony.</p> <p><i>Jakie zwyczaje i obrzędy śląskie są praktykowane w mojej miejscowości</i> – (np. marzanna, śmigus - dyngus, moiczek (goiczek), mojówki, andrzejki, mikołoje, kolędnicy, pastuszkowie, polterabend, wodzenie niedźwiedzia ...).</p> <p><i>Portrety dawnych zbójników</i> (np. Ondraszka, Pistulki, Proćpaka, Klimczoka, Juraszka i in.) na podstawie informacji w Internecie, encyklopedii oraz podań.</p> <p>Ilustrowany zbiorek mądrości ludowych zawartych w górnos Śląskich baśniach i przysłowia. Inscenizacja baśni i</p>

	Wasylewskiego oraz autorów lokalnych.	<p>podaj górnośląskich.</p> <p>Konkursy plastyczne związane z rysunkową konkretyzacją postaci z legend i baśni śląskich. (R. Nyga, E. Zaczyk, <i>Stworoki. Wizerunki stworów śląskich</i>).</p>
5. Związek Górnego Śląska z innymi regionami Polski	<p>Regiony w Polsce – ich usytuowanie na mapie Polski, charakterystyczne cechy geograficzne, walory turystyczne.</p> <p>Przenikanie się kultur różnych regionów.</p>	<p><i>Wybrane elementy dziedzictwa kulturowego różnych regionów Polski – metoda projektu.</i></p> <p><i>Opowiemy wam o naszym regionie</i> - nawiązanie współpracy ze szkołą w innym regionie Polski i podjęcie wspólnych działań w zakresie ochrony zabytków czy szkolnych badań etnograficznych, np. wspólny projekt <i>Zabawa w etnografów</i>.</p> <p>Projekt zespołowy: <i>Ten region Polski chcielibyśmy zwiedzić!</i> - walory turystyczne różnych regionów Polski.</p> <p>Konkursy plastyczne związane z innymi regionami Polski.</p> <p>Związki pisarzy polskich z regionem Górnego Śląska na wybranych przykładach, np. Z. Kossak w Górkach Wielkich. (pomoc: J. Glensk, <i>Związki pisarzy polskich z regionem Śląska: materiały bibliograficzne</i>).</p> <p>Szlak św. Jacka Odrowąża i jego związki z innymi regionami Polski.</p> <p>Związki kultury regionalnej z kulturą innych regionów (na wybranych lokalnych przykładach; pomoc: W. Ogrodziński. <i>Związki duchowe Śląska z Krakowem na przelomie wieków XVIII i XIX</i>; A. Targ, <i>Związki Śląska z Wielkopolską na przelomie XIX i XX wieku</i>; J. Kwiatek, <i>Związki Górnego Śląska z Galicją na przelomie XIX i XX wieku</i>).</p>
Krąg tematyczny: Mój region - Górny Śląsk. Społeczeństwo i kultura		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Współczesne życie mieszkańców Górnego Śląska	<p>Rozwój samorządności – sołectwo, gmina, powiat, województwo; sołtys, wójt, burmistrz, starosta, itd.,</p> <p>Placówki muzealne, instytucje kultury.</p> <p>Sport i rekreacja w regionie.</p>	<p>Kalendarium imprez kulturalnych, sportowych i artystycznych.</p> <p><i>Gdzie wyjechać na weekend?</i> – mapa mentalna z propozycjami wypoczynku w najbliższym terenie.</p> <p>Internet źródłem wiedzy o regionie – poszukiwanie informacji na stronach internetowych miast, powiatów, województw i innych</p>

	Wydawnictwa lokalne, prasa regionalna, strony internetowe.	poświęconych historii i kulturze regionalnej (np. Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego: www.scdk.pl ; Przyroda województwa śląskiego: www.przyroda.katowice.pl ; Skarbiec śląski: www.skarbiec-slaski.itatis.pl ; Górny Śląsk: www.gornyslask.pl ; Województwo śląskie: www.silesia-region.pl ; Województwo opolskie: www.opolweb.pl)
2. Miejsca pracy dawniej i dziś	Zakłady pracy na Górnym Śląsku – kopalnie, huty, koksownie, cementownie, cegielnie, leśnictwa, itp. Tradycje zawodowe w regionie. Kult świętych – patronów poszczególnych grup zawodowych (św. Barbara, św. Florian, św. Izidor, św. Hubertus). Możliwości kształcenia, zdobycia zawodu i pracy.	<i>Patronem górników jest ...</i> – prezentacja sylwetek patronów poszczególnych grup zawodowych. <i>Mój dziadek był ....., mój tata jest..., a ja będę...,bo</i> – prezentacja własnego zdania z uzasadnieniem. Wycieczka dydaktyczna <i>Szlakiem zabytków techniki województwa śląskiego</i> . Zajęcia z prelegentem Szkolnych Ośrodków Kariery, np. <i>Galeria zawodów</i> .
3. Sylwetki Górnoszlązaków	Wybitni literaci górnoszląscy i piszący o Górnym Śląsku, np. G. Morcinek, N. Bonczyk, K. Damrot, J. Eichendorff i inni. Ważne rody górnoszląskie i ich zasługi dla regionu w zależności od historii lokalnej (np. ród Gaszynów, Strachwitzów, Thiele-Wincklerów, Hochbergów, Larischów, Schaffgotschów, Donnersmarcków, Odrowążów, Ballestremów). Znaczące postacie Górnego Śląska związane z historią regionu (np. K. Miarka, W. Korfanty, K. Godula, J. Baidon, E. Osmańczyk J. Lompa, P. Stalmach, J. Szersznik, A. Cienciała, A. Dygacz, J. Kania).	Sporządzenie ilustrowanego słownika: <i>Oni rozstawili nasz Górny Śląsk</i> . Tworzymy szkolną galerię wybitnych mieszkańców Górnego Śląska. Tematyczne prezentacje multimedialne w programie Power Point np. <i>Wybitni pisarze górnoszląscy</i> . Drużynowy quiz: <i>Czy wiesz, kim był...?</i> Wycieczka do muzeów lub innych placówek na wystawy prezentujące postaci wybitnych Górnoszlązaków. Szkolny konkurs: <i>Kim byli patroni naszych ulic?</i>
4. Kult świętych na	Święci i błogosławienie z Górnego Śląska	<i>Miejsca pielgrzymkowe Górnoszlązaków</i> - lokalizacja miejsc na

Górnym Śląsku	(św. Jacek, św. Jan Sarkander, bł. Czesław i bł. Bronisława i in.). Święci łączący narody - kult św. Jadwigi i św. Jana Nepomcena na Śląsku i jego rola w formowaniu świadomości wspólnoty regionalnej Ślązaków. Miejsca pielgrzymkowe na Górnym Śląsku (np. Piekary, Góra św. Anny, Pszów, Turza, Kamień Śląski, Grodziec k. Ozimka).	mapie wraz z opisem. Zbieramy porzekadła i przysłowia związane ze świętymi. Legendy o św. Jadwidze – konkurs krasomówczy. Historia życia i działalności świętej Jadwigi lub św. Jana Nepomcena - zaprojektowanie cyklu ilustracji (na wzór <i>Drzwi gnieźnieńskich</i>).
5. Język regionu	Charakterystyczne cechy gramatyczne i słownikowe dialektu śląskiego i jego różnicowanie.	<i>Pogodomy po naszymu</i> – szkolne konkursy gwarowe. <i>Odkrywamy zjawiska gwarowe w tekstach folklorystycznych</i> Prezentacje scenek sytuacyjnych na określony temat w gwarze śląskiej i w języku ogólnopolskim. Udział w eliminacjach szkolnych konkursów gwarowych (np. <i>Śląskie beranie</i> , <i>Pogodejmy po naszymu</i> , <i>Ze Śląskiem na Ty</i> itp.)
6. Nasza mała ojczyzna	Pojęcie <i>Mała Ojczyzna</i> i <i>Ojczyzna</i> . Aktywność młodego człowieka w działaniu na rzecz rodzinnej miejscowości.	Analiza porównawcza wierszy: J. Słowackiego: <i>W pamiętniku Zofii Bobrowskiej</i> , K. Przerwy - Tetmajera: <i>Pozdrowienia</i> i K. Damrota: <i>Moja ojczyzna</i> (fragm.) <i>Tu jest moje miejsce, tu jest mój dom...</i> – co zrobię dla mojej miejscowości, gdy dorosnę? – dyskusja. <i>Gdybym był ... sołtysem, wójtem, burmistrzem...?</i> - gra symulacyjna.
7. Nasza rola w zachowaniu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu	Pojęcie <i>dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze regionu</i> . Działania mające na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.	Udział w konkursach: <i>Ocalić od zapomnienia</i> . <i>Jak ocalić ślady przeszłości?</i> – mapa skojarzeń. <i>Jak ocalić od zapomnienia tradycje kulturowe?</i> – drzewko decyzyjne. Tworzenie szkolnych kącików lub izb regionalnych. Gromadzenie pamiątek regionalnych w rodzinach. Opracowanie albumu przedstawiającego ważne obiekty przyrodnicze własnego regionu.

GIMNAZJUM

Krąg tematyczny: Moja rodzina. Mój dom rodzinny

Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Dom jako miejsce kształtowania zasad moralnych, stosunku do ojczyzny, pracy, innych ludzi oraz formowania tożsamości	Model śląskiej rodziny, podział ról w rodzinie, autorytet ojca i matki. Miejsce dziecka w rodzinie. Oczekiwania wobec młodzieży i ich przemiana w kolejnych pokoleniach. Zadania i perspektywy młodzieży na Górnym Śląsku w zmieniającej się rzeczywistości społeczno-politycznej.	<i>Wspomnienia starzyków</i> - spotkanie lub nagranie wywiadu. Przemówienie: <i>Przyszłości nie należy się bać, do przyszłości należy się przygotować.</i>
2. Rola rodziny w przygotowaniu do życia w nowej rzeczywistości	Moja rodzina w Polsce i na świecie - korzyści i cena rozproszenia. Przekształcanie struktury zawodowej w ostatnich latach na przykładzie własnej rodziny. Migracje ekonomiczne. Praca jako wartość w śląskiej literaturze.	Prezentacja z wykorzystaniem samodzielnie sporządzonej mapy. Debata na temat: <i>Obywatel świata - to ja?; Za i przeciw emigracji</i> - mój głos w dyskusji. J. Bock <i>Nauka domowa</i> (fragm.), K. Damrot <i>Praca, Modlitwa i praca</i> , D. Kałuża <i>List do synka</i> oraz fragmenty prozy m.in. Z. Kossak-Szczuckiej, G. Morcinka.
3. Miejsce elementów tradycji we współczesnej rodzinie śląskiej	Pieśni biesiadne śpiewane przy okazji domowych uroczystości. Tradycje śpiewacze w rodzinie. Śpiewanie pieśni w języku polskim, niemieckim i czeskim. Wspólne muzykowanie. Zaangażowany charakter ruchu śpiewaczego na Górnym Śląsku. Gwara śląska jako język lokalnych kontaktów.	Klasyfikacja pieśni: zawodowe, obrzędowe, powszechne. Nauka wybranych pieśni ze zbiorów A. Dygacza. Słuchanie pieśni do słów J. Eichendorffa w polskiej i niemieckiej wersji językowej. Pieśni zakazane przed 1922 r. na Górnym Śląsku. Szkolny projekt badawczy: <i>W jakich sytuacjach porozumiewamy się gwarą?</i> Aniela Kupcowa: <i>Mowo moja ojczysto</i> - analiza wiersza, opanowanie pamięciowe.

<p>4. Budynek, w którym mieszka uczeń na tle charakterystycznego budownictwa na Górnym Śląsku</p>	<p>Usytuowanie domu ucznia w odniesieniu do rzeźby terenu, wielkość i typ zabudowy, w której mieszka. Budulec domu (cegła, pustaki, skała wapienna, wielka płyta). Zabezpieczenie przed „szkodami górniczymi”. Tradycyjna śląska zagroda wiejska. Zabudowania gospodarcze. Budownictwo przykładowe charakterystyczne dla Górnego Śląska na przykładzie Giszowca lub Kędzierzyna. Kolonie robotnicze. Rolniczo-pasterskie osady górskiego regionu Beskidu Śląskiego. Rolniczy charakter krajobrazu opolskiego.</p>	<p>Opis – fotoreportaż - grafika - wystawa. <i>O czym mówią mury mojego rodzinnego domu?</i> - opowiadanie twórcze. Sporządzenie planu sytuacyjnego ukazującego położenie domu. Zajęcia w terenie - charakterystyczne cechy budownictwa w sąsiedztwie. Wycieczka do skansenu.</p> <p>Film: <i>Paciorki jednego różańca</i> (fragm.)</p> <p>Notatki z obserwacji podczas wycieczek szkolnych w Beskid Śląski. Sporządzenie planu (makiety) zabudowań wiejskich typowych dla Opolszczyzny.</p>
<p>5. Nasi sąsiedzi. Moje podwórko</p>	<p>Język rodziny i sąsiadów Cechy gwar różnych regionów. Sąsiedzkie kontakty. Akceptacja „inności” Podwórko miejscem pierwszych samodzielnych kontaktów społecznych.</p>	<p><i>Mowa twoja cię zdradza</i> - próba określenia pochodzenia regionalnego sąsiadów na podstawie ich języka. <i>Czego nauczyłem się na podwórku?</i> – wymiana doświadczeń.</p>

Krąg tematyczny: Moja miejscowość, najbliższa okolica		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Położenie i krajobraz miejscowości	<p>Usytuowanie miejscowości w gminie, powiecie, województwie, w Polsce i w Europie.</p> <p>Nazwy ulic, przysiółków i dzielnic - ich etymologia historyczna i przyrodnicza.</p> <p>Krajobraz okolicy. Wpływ rzeźby terenu na zagospodarowanie okolicy.</p> <p>Wykorzystanie miejscowych skał w przemyśle (wapień, węgiel, dolomit i in.) oraz budownictwie.</p> <p>Zmiany w krajobrazie jako wynik działalności człowieka (kamieniołomy, hałdy, wyrobiska). Rekultywacja terenu.</p>	<p>Praca z mapami administracyjnymi.</p> <p>Sporządzenie <i>Słownika zanikających nazw przysiółków, dzielnic w mojej miejscowości</i>.</p> <p>Wycieczka do kopalni węgla kamiennego lub kamieniołomu – fotoreportaż.</p> <p>Zagospodarowanie hałd (kamieniołomów, wyrobisk zwirowych i in.) - zapoznanie się z lokalnym programem rekultywacji terenu.</p> <p>Pomiary czystości wody w najbliższej rzece lub stawie. Własna futurystyczna wizja zagospodarowania nieużytku - <i>Pejzaż z przyszłości</i>.</p>
2. Moja miejscowość dawniej	<p>Dzieje miejscowości - dokument lokacyjny, pierwsza wzmianka w źródłach historycznych, ważne daty w historii miejscowości.</p> <p>Dzieje mojej miejscowości i okolicy a dzieje regionu (m. in. wyniki Plebiscytu, udział miejscowej ludności w Powstaniach Śląskich, wydarzeniach 1980 roku i in.)</p> <p>Wybitne postaci zasłużone dla miejscowości.</p> <p>Udział wielkich śląskich rodów w rozwoju gospodarczym i kulturalnym miejscowości i najbliższej okolicy. Siedziby rodów.</p>	<p><i>Świadkowie tamtych dni - (drzewa, budowle i in.) mogą opowiedzieć</i> - opowiadanie osnute wokół faktów historycznych.</p> <p>Happening, teatr uliczny - <i>Rekonstrukcja tamtej chwili</i>. Album (galeria - katalog galerii, wywiad, biogramy i in.).</p> <p>Wystawa wydawnictw dotyczących znaczących postaci lokalnej społeczności lub wielkich rodów (np. Thile-Wincklerów, Ballestremów, Schaffgotschów, Hochbergów, Larischów i in.).</p>

3. Moja miejscowość dziś	<p>Miejscowości wchodzące w skład gminy oraz powiatu.</p> <p>Struktury władzy rządowej i samorządowej w miejscowości, ważne organizacje społeczno - kulturalne, placówki kultury, nauki, oświaty.</p> <p>Miejscowe zakłady pracy - ich znaczenie i przemiany.</p> <p>Znaczenie społeczno-gospodarcze banku w mojej miejscowości.</p>	<p>Praca z mapami administracyjnymi lub topograficznymi.</p> <p>Udział w sesji Rady Gminy (miasta, sołectwa).</p> <p>Charakterystyka lokalnego zakładu pracy.</p> <p><i>Pomóż sobie sam, a bank ci też pomoże</i> – spotkanie z bankowcem.</p>
4. Społeczność mojej miejscowości	<p>Wielokulturowy lub jednorodny skład społeczności lokalnej.</p> <p>Struktura demograficzna miejscowości.</p> <p>Wybitne współczesne postaci mojej miejscowości (artyści, sportowcy, uczeni, przedsiębiorcy, politycy i in.).</p> <p>Świątynie różnych wyznań jako miejsce spotkania duchowego, ich religijna i kulturotwórcza rola.</p> <p>Patron miejscowości.</p> <p>Moja miejscowość w literaturze, sztuce i opracowaniach naukowych.</p>	<p><i>Szukamy tego, co łączy, a nie dzieli</i> - spotkanie integrujące zespół klasowy (np. spotkanie opłatkowe, ognisko), podkreślające bogactwo wielokulturowości.</p> <p><i>Spotkanie z ...</i> lub <i>Wizyta u...</i> lub <i>Wywiad z...</i> lub <i>Niezwykłe cv...</i></p> <p>Księgi parafialne i inne dokumenty historyczne zgromadzone w archiwum parafialnym.</p> <p>Artykuł do szkolnego czasopisma wskazujący na związki pomiędzy sylwetką patrona a charakterem (specyfiką) miejscowości lub Szkolny plebiscyt na patrona miejscowości.</p> <p>Sporządzenie bibliografii dzieł.</p> <p>Zorganizowanie wystawy.</p>
5. W dawnej i współczesnej szkole	<p>Kronika szkoły. Patron szkoły i jego zasługi.</p> <p>Szkoła miejscem germanizacji i czechizacji na Śląsku (zwłaszcza w XIX i XX wieku).</p> <p>Szkolne strajki np. strajk dzieci w Zabrze.</p> <p>Sylwetki działaczy społecznych walczących o język polski w szkołach dla Polaków np. J. Lompa i St. Przepiliński.</p> <p>Nauka w języku niemieckim drogą do awansu zawodowego i społecznego w XIX</p>	<p>Redagowanie wpisu do kroniki szkoły. Kronika jako źródło historyczne. Przeprowadzenie wywiadu z rodzicami i dziadkami nt. <i>Jak było w szkole przed laty</i>.</p> <p>Wypowiedź: <i>Kiedy myślę szkoła...</i></p> <p>G. Morcinek: <i>Czarna Julka</i> (fragm.)</p> <p>W. Korfanty - wypowiedź o szkole we fragm. przemówienia w Parlamencie Niemieckim</p>

	w. Pragmatyczny charakter kształcenia w dawnej szkole niemieckiej: wdrażanie do porządku, dyscypliny pracy, gospodarności, czystości. Wizja naszej szkoły za 50 lat.	<i>Tworzymy hymn naszej szkoły - wiersz o szkole.</i> Projekt: <i>Oszczędzają bogaci - i nam się optaci</i> lub <i>Fotografia mojego dnia roboczego.</i> <i>Co zmieniłbym w moim gimnazjum?</i> - metaplan.
6. Tradycyjne obrzędy	Rekonstrukcja tradycyjnych obrzędów w danej miejscowości (np. kolędnicy, wodzenie niedźwiedzia, chodzenie z połaźniczką, z goikiem (moikiem), sobótka, andrzejki).	Przygotowanie widowiska lub scenariusza na podstawie przekazu ustnego i źródeł pisanych. Zapisywanie tekstów folklorystycznych np. powinszowań noworocznych, przyśpiewek, ról, wykorzystania ich w analizie językowej.
Krąg tematyczny: Mój region - Górny Śląsk. Uwarunkowania geograficzne i historyczne		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Lokalizacja regionu	Region w ujęciu geograficznym (Wyżyna Śląska, Nizina Śląska, Kotlina Oświęcimska, Kotlina Ostrawska, Beskidy Zachodnie, Pogórze Zachodniobeskidzkie, Sudety Wschodnie - Góry Opawskie); historycznym (katowicka część Górnego Śląska, Opolszczyzna i Zaolzie) oraz administracyjnym (województwo śląskie, województwo opolskie). Województwo śląskie, województwo opolskie a Górny Śląsk jako region. Obszar, granice, sąsiedzi.	Analiza materiałów źródłowych (m.in. map administracyjnych i fizycznych) pozwalająca na określenie różnych pojęć związanych z regionem, jego zasięgiem przestrzennym, granicami i sąsiadami.
2. Środowisko geograficzne regionu	Charakterystyczne cechy krajobrazu Górnego Śląska. Śląsk „czarny”, „biały” i „zielony”. Przekształcony krajobraz Wyżyny Śląskiej. Surowce mineralne i ich gospodarcze wykorzystanie. Górnośląskie Zagłębie Węglowe - jedno z największych w Europie	Wycieczka autokarowa ukazująca główne cechy regionu. Wyróżnianie istotnych cech krajobrazów na podstawie analizy map, przeźroczy, fotografii i zdjęć satelitarnych. Wizyta w kopalni węgla kamiennego lub kopalni rud (np. w Zabrze, Tarnowskich Górach, Petrkowicach).

	<p>pod względem występowania i wydobycia węgla kamiennego. Zagłębie Ostrawsko-Karwińskie. Antropogeniczne formy rzeźby związane z górnictwem węgla kamiennego (hałdy, nasypy, zawaliska, sztuczne zbiorniki wodne) i eksploatacją wapienia (kamieniołomy), piasku, żwiru i in.</p> <p>Rolniczy krajobraz Niziny Śląskiej. Stan rolnictwa w regionie. Rodzaje upraw.</p> <p>Wykopaliska paleontologiczne - unikatowe stanowisko dinozaurów w Krasiejowie.</p> <p>Górski krajobraz Beskidu Śląskiego i jego zagospodarowanie.</p> <p>Rodzaje wód powierzchniowych w regionie i ich zanieczyszczenie. Cechy sieci wodnej.</p> <p>Zasoby wodne. Odra i Olza - rzeki graniczne. Brynica i Prosna - rzeki oddzielające regiony. Rawa i Kłodnica – śląskie rzeki-ścieki. Rzeka w okolicy miejscowości zamieszkania.</p> <p>Znaczące miasta na Górnym Śląsku: Bytom, Cieszyn, Karwina, Katowice, Kędzierzyn-Koźle, Opawa, Opole, Gliwice, Nysa.</p> <p>Główne szlaki komunikacyjne na Śląsku.</p> <p>Lotnisko w Pyrzowicach - oknem na świat dla Górnego Śląska.</p> <p>Główne źródła zanieczyszczeń środowiska.</p> <p>Zanieczyszczenia wód (w tym zasolenie), gleb (m.in. skażenie metalami ciężkimi) i powietrza.</p>	<p>Analiza materiałów kartograficznych. Analiza danych statystycznych.</p> <p>Wystawa fotograficzna, malarska prac uczniów lub prac artystów.</p> <p>Analiza map i innych materiałów źródłowych.</p> <p>Zajęcia terenowe - badania ankietowe.</p> <p>Ekspozycja materiałów promujących miasta. Korespondencja z uczniami wybranego miasta w celu wymiany informacji.</p> <p>Analiza materiałów kartograficznych. Analiza danych statystycznych.</p> <p>Analiza dostępnych materiałów źródłowych.</p> <p>Udział w zajęciach np. w Ośrodku Edukacji Środowiskowej w Chełmie Śl. lub w ośrodkach edukacyjnych parków krajobrazowych.</p>
--	--	---

3. Stan i ochrona środowiska w regionie	<p>Lasy beskidzkie, Bory Stobrawskie, lasy lublinieckie - główne kompleksy leśne w regionie.</p> <p>Rośliny i zwierzęta chronione.</p> <p>Rezerваты przyrody i parki krajobrazowe.</p> <p>Amfiteatr skalny na Górze św. Anny.</p> <p>Walory przyrodnicze regionu i ich znaczenie dla rozwoju turystyki.</p>	<p>Wycieczka do jednego z parków krajobrazowych lub rezerwatów przyrody.</p> <p>Projekt kalendarza lub plakatu promującego uroki śląskiego krajobrazu.</p>
4. Historia regionu	<p>Pochodzenie nazwy Górny i Dolny Śląsk.</p> <p>Opole - historyczną stolicą Górnego Śląska.</p> <p>Wybrane zagadnienia z historii regionu, jej związki z historią Polski i Europy:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wincenty z Kielczy, autor <i>Gaude Mater Polonia</i>, kronikarz, - lokacje na Górnym Śląsku, - działalność książąt opolskich Władysława I i Władysława Opolczyka, - działalność przemysłowa, gospodarcza i oświatowa zakonów (Rudy Wielkie - zakon cystersów, Cieszyn - zakon dominikanów, Orłowa - zakon benedyktynów, Opole - zakon franciszkanów), - <i>Officina Ferrara</i> - dzieło Walentego Roździeńskiego o pracy, - Górny Śląsk w XIX wieku. Budzenie się polskiej świadomości narodowej w XIX wieku. Udział duchowieństwa w kształtowaniu polskiej świadomości narodowej. Polscy działacze narodowi na Górnym Śląsku: Józef Lompa, Paweł Stalmach, Franciszek Szersznik, ks. 	<p>Analiza map historycznych Śląska lub archiwalnych (np. Martina Helwiga).</p> <p>Geneza i analiza polskiego zdania: <i>Gorze nam się stało</i> - zapisanego w Raciborzu w Kronice z I połowy XIII w.</p> <p>Zwiedzanie ekspozycji muzealnej lub analiza planów i makiety. Szlakiem klasztorów ufundowanych przez opolskich książąt (klasztor dominikanów w Raciborzu, cystersów w Rudach, franciszkanów w Głogówku, paulinów w Częstochowie)- ułożenie planu wycieczki.</p> <p>Wycieczka dydaktyczna do Rud Wielkich, Cieszyna, Orłowej, na Górę św. Anny.</p> <p>Analiza czytelnicza fragmentów dzieła.</p> <p>Analiza postulatów działaczy narodowych m.in. żądania ks. J. Szafranka.</p>

	<p>Józef Szafranek i in., zgodnie z historią lokalną,</p> <ul style="list-style-type: none"> - okres głodu i epidemii na Górnym Śląsku w XIX w., - rozwój przemysłu na Górnym Śląsku. Sylwetka Karola Goduli - „króla cynku”. Sylwetki innych, wybitnych pionierów przemysłu np. Friedricha Redena, Johna Baidona, Hansa Ruhberga, Maxa Pinkusa, - dokonania naukowe ks. Jana Dzierżona w dziedzinie pszczelarstwa. Sylwetki innych Ślązaków, postaci znaczących w nauce (np. Rudolf Ranozek). <p>Powstania Śląskie: geneza, przebieg, skutki. Plebiscyt. Podział Górnego Śląska.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Powstania Śląskie w literaturze. - Sylwetka i zasługi W. Korfantego. - Podział Śląska Cieszyńskiego w 1920 r. - Autonomia Śląska. Instytucje autonomiczne, Skarb Śląski. Działalność „Sokoła”, harcerstwa, chórów i in. - Wojewodowie śląscy: J. Rymer i W. Grażyński - Sytuacja Polaków w niemieckiej części Górnego Śląska. Związek Polaków w Niemczech. Sylwetka Edmunda Osmańczyka. Polska liryka patriotyczna: K. Damrot, N. Jaroń, P. Kubisz, H. Jasiczek, W. Przeczek. <p>Wrzesień 1939 r. na Śląsku. Prowokacja gliwicka.</p>	<p>Wykład nauczyciela.</p> <p>Analiza materiałów dotyczących sukcesu ekonomicznego K. Goduli.</p> <p>Analiza litografii E.W. Knippla, „śląskiego Canaletta”: <i>Dawne widoki Górnego Śląska</i></p> <p>Redagowanie rekomendacji do nagrody dla ks. Jana Dzierżona.</p> <p>Wycieczka dydaktyczno-krajoznawcza na Górę św. Anny. Lekcja w Muzeum Czynu Powstańczego w Leśnicy bądź w innym muzeum.</p> <p>Lektura wybranych fragm. <i>Wyrąbanego chodnika</i> G. Morcinka, liryki powstańczej.</p> <p>Analiza tekstu źródłowego: <i>Autonomia Śląska. Ustawa Konstytucyjna z 15 lipca 1920 roku.</i></p> <p>Geneza <i>Prawd Polaków</i> ZPwN.</p> <p><i>Spod znaku Rodła</i> – praca metodą projektu.</p> <p>Projekcja filmu <i>Ptaki ptakom</i> osnutego na powieści W. Szewczyka.</p> <p>Prowokacja gliwicka w powieści Horsta Bienka <i>Pierwsza polka.</i></p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> - Obrona Katowic. Represje wobec powstańców. Wcielanie Ślązaków do Wehrmachtu, dezercje do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. - Wysiedlenia ludności z Górnego Śląska w 1945 r. i przyjazd osadników i przesiedleńców ze Wschodu - Deportacje Górnślązaków do ZSRR w 1945 r. - Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach - Stan wojenny na Górnym Śląsku. Przyczyny i skutki strajku. Śmierć górników w kopalni Wujek - Spotkanie w Krzyżowej (T. Mazowiecki – H. Kohl). Programy rządowe na rzecz współpracy polsko-niemieckiej. 	<p>Omówienie <i>Wieży spadochronowej</i> K. Gołby oraz <i>Katowickiej ballady</i> J. Baumgardtena.</p> <p>Lekcja w oparciu o zbiory Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach.</p> <p>Lektura fragm. <i>Skąpani w ogniu</i> W. Żukrowskiego oraz <i>Ziemia i ogień</i> H. Bienka.</p> <p>Zwiedzenie muzeum lub analiza informatora.</p> <p>Proj. filmu <i>Śmierć jak kromka chleba</i>.</p> <p>Analiza artykułów prasowych.</p> <p><i>Polacy - Niemcy</i> - mój głos w dyskusji.</p>
<p>5. Stolica województwa</p>	<p>Wybrane zagadnienia z historii miasta. Siedziba władz rządowych (wojewoda) i samorządowych (sejmik). Uczelnie wyższe. Instytucje kultury. Zabytki. Stolica województwa w literaturze i sztuce.</p>	<p>Zwiedzenie stolicy województwa. Analiza informatorów i przewodników. Zwiedzenie siedziby Sejmiku Województwa.</p>

Krąg tematyczny: Mój region - Górny Śląsk. Społeczeństwo i kultura		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Wartości szczególnie cenione na Górnym Śląsku	<p>Praca - wiara - rodzina jako wartości szczególnie cenione na Górnym Śląsku. Szacunek dla pracy i człowieka ciężkiej pracy.</p> <p>Rola protestantyzmu w kształtowaniu postawy poszanowania pracy.</p> <p>Znaczenie krzyży i kapliczek przydrożnych. Krzyże pokutne na Śląsku.</p> <p>Kult świętych na Górnym Śląsku.</p> <p>Sanktuarium św. Jacka w Kamieniu Śląskim.</p> <p>Inni święci (patroni grup zawodowych, związani z danym miejscem).</p> <p>Sanktuaria na Górze św. Anny i w Piekarach Śląskich. Sanktuaria lokalne (np. Pszów, Bogucice, Skoczów, Turza, Kończyce, Grodziec i in.). Znaczenie ruchu pielgrzymkowego na Górnym Śląsku.</p> <p>Współistnienie wyznań i narodów na Górnym Śląsku. Ośrodki protestanckie na Górnym Śląsku: Wisła, Bytom, Cieszyn, Kluczbork.</p> <p>Dzieła rzeźbiarskie i malarskie sztuki sakralnej na Górnym Śląsku.</p> <p>Rodzina śląska w literaturze i filmie.</p> <p>Mała ojczyzna w poezji.</p>	<p>Sonda uliczna lub wywiad ze znaczącą osobą na temat hierarchii wartości Górnoszlązaków</p> <p>Analiza czytelnicza fragmentów <i>Nieznany kraj</i> Z. Kossak-Szczuckiej, <i>Wyrąbany chodnik</i> G. Morcinka, <i>Hanys W.</i> Szewczyka, <i>Piąta strona świata</i> K. Kutza.</p> <p>Serwis fotograficzny z komentarzem.</p> <p>Analiza porównawcza opisów pielgrzymek w literaturze (fragm): N. Bonczyk: <i>Góra Chełmska</i>, H. Bienek: <i>Opis pewnej prowincji</i>, P. Gojawiczyńska: <i>Ziemia Elżbiety</i>, O. Klausmann: <i>Dawny Śląsk przed laty</i>.</p> <p>Projekcja filmu video: <i>Salve Regina</i>.</p> <p>Projekt: <i>W duchu ekumenizmu</i>.</p> <p>Analiza czytelnicza: P. Gojawiczyńska: <i>Górnoszlazaczka</i>, A. Siekierski: <i>Blisko, coraz bliżej</i>, (fragm.) K. Kutz: <i>Perła w koronie</i>.</p> <p>Analiza i interpretacja poezji K. Damrota, J. Kubisza, N. Jaronia, P. Niekrawtza,</p>

<p>2. Kultura i nauka w regionie</p>	<p>Ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne na Górnym Śląsku: koncerty NOSPR w Katowicach, Festiwal Polskiej Piosenki w Opolu, Święto Kwitnącej Azalii w Mosznej, Dni Elsnerowskie w Grodkowie, Zespół Pieśni i Tańca <i>Śląsk</i>, Śląskie Śpiewanie - Festiwal Piosenki Śląskiej; Viva el Canto w Cieszynie, Międzynarodowy Konkurs Dyrygentów w Katowicach.</p> <p>Zespoły młodzieżowe np.: <i>Mysłowicz</i> i <i>Brathanki</i>.</p> <p>Środowiska artystyczne na Górnym Śląsku: literackie, muzyczne, plastyczne, filmowe, teatralne i ich najwybitniejsi przedstawiciele.</p> <p>Instytucje kulturalne: teatry, filharmonie, galerie, muzea, biblioteki. Biblioteka Śląska w Katowicach. Książnica w Cieszynie - zasługi Szersznika.</p> <p>Znaczące wydawnictwa, rola miesięcznika <i>Śląsk</i>, „Zeszyty Edukacji Kulturalnej Konwersatorium J. Eichendorffa”.</p> <p>Radio Katowice i Radio Opole.</p> <p>Śląska szkoła jazzu, Śląski Teatr Tańca Współczesnego w Bytomiu, <i>Śląski blues</i>.</p> <p>Związki Teatru Grotowskiego z Opolem.</p> <p>Nobliści urodzeni na Górnym Śląsku.</p> <p>Osiągnięcia medycyny, placówki medyczne na Śląsku np. Klinika Kardiologii.</p> <p>Osiągnięcia F. Kokota, nefrologa.</p> <p>Humanisci z Górnego Śląska: St. Rospond, J. Bystrzeń. Współcześnie żyjący uczeni.</p> <p>Ośrodki akademickie na Górnym Śląsku.</p>	<p>Wysłuchanie koncertu, obejrzenie spektaklu.</p> <p>Wizyta w pracowni artysty, wycieczki do muzeów, galerii, filharmonii, teatrów.</p> <p>Projekt: <i>Lux ex Silesia</i>.</p> <p>Galeria twórców kultury na Górnym Śląsku.</p> <p>Projektowanie plakatu do koncertu zespołów inspirowanego ich piosenkami.</p> <p>Lekcja w pracowni artysty, w galerii.</p> <p>Udział w wieczorze autorskim.</p> <p>Lekcja w bibliotece, muzeum, za kulisami.</p> <p>Zwiedzanie Książnicy w Cieszynie, Biblioteki Śląskiej w Katowicach, silesiaców w Rogowie Opolskim.</p> <p>Wycieczka - Style architektoniczne (wpływy kulturowe).</p> <p>Przygotowanie albumu wybranego zabytku kulturowego.</p> <p>Opis bibliograficzny czasopisma. Analiza zawartości.</p> <p>Spotkanie z dziennikarzem radiowym lub wizyta w rozgłośni.</p> <p>Prezentacja multimedialna przygotowana przez uczniów na temat życia kulturalnego na Górnym Śląsku.</p> <p>Projekt: <i>Galeria ludzi nauki na Górnym Śląsku</i>.</p> <p>Przegląd stron www, informatorów.</p>
---	--	--

<p>3. Śląska kultura ludowa</p>	<p>Charakterystyka gwary śląskiej.</p> <p>Atlas strojów śląskich Twórczość wybitnych twórców ludowych: T. Ociepki, J. Brody, A. Kupcowej, J. Lipki. Światowa sława koniakowskich koronek Unikalne wzory opolskich kroszonek.</p> <p>Ludowa sztuka zdobnictwa porcelany na Opolszczyźnie.</p>	<p>Szkolne badania językoznawcze: nagrania tekstów gwarowych pozwalające zaobserwować zjawiska fonetyczne, fleksyjne, słownikowe i in.</p> <p>Pokazy strojów śląskich: cieszyńskiego, pszczyńskiego, rozbarskiego, raciborskiego, jabłonkowskiego, opolskiego, oleskiego.</p> <p>Wystawa lub album wzorów koronczarskich. <i>Naśladownictwo wskazane</i> - wystawa kroszonek wykonanych w szkole wg wzorów opolskich. Wystawa eksponatów lub album wzornictwa na podstawie prac S. Topoli, G. Hurek, G. Kleman.</p>
<p>4. Problemy współczesnych mieszkańców Górnego Śląska</p>	<p>Charakterystyka demograficzna regionu: struktura społeczno - zawodowa, wyznaniowa; zróżnicowanie etniczne, kulturowe.</p> <p>Mniejszość niemiecka na Górnym Śląsku. Mniejszość polska na Zaolziu. Szkolnictwo mniejszościowe.</p>	<p>Szkolne badania socjologiczne.</p> <p>Analiza czytelnicza tekstu naukowego (fragm.) „<i>My</i>” i „<i>oni</i>” na <i>Górnym Śląsku</i> lub <i>Górny Śląsk jako szczególny przypadek kulturowy</i>.</p> <p>Analiza danych statystycznych. Nawiązanie korespondencji z polską szkołą na Zaolziu.</p>
<p>5. Wybitne postaci śląskiej ziemi i ich działalność</p>	<p>Znaczące stowarzyszenia na Górnym Śląsku: Związek Górnośląski, Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Działalność Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej.</p> <p>Zasługi wojewody katowickiego Jerzego Ziętka.</p> <p>Działalność charytatywna Ewy Thiele-Winckler - „Matki Ewy” i Marii Luizy Merkert - śląskiej Samarytanki.</p> <p>Światowej sławy muzycy: M. Górecki, K. Zimmerman, W. Kilar, A. Makowicz, A. Lasoń.</p> <p>Światowe sukcesy sportowe J. Sidły, J. Schmidta, J. Chromika, J. Halupczoka, J.</p>	<p>Analiza głównych założeń programowych poszczególnych organizacji.</p> <p>Projekt: <i>Oni rozstawili region w Polsce i na świecie</i> zakończony prezentacją multimedialną. Projekt: <i>Ludzie - drogowaskazy</i>.</p> <p>Udział w koncercie. Recenzja muzyczna.</p> <p>Redagowanie zasad zachowania kibica sportowego. Galeria Górnośląskich Olimpijczyków.</p>

	<p>Szczakiela, A. Małysza, T. Wilimowskiego, O. Jędrzejczak.</p> <p>Osiągnięcia himalaistów: J. Kukuczki i K. Wielickiego.</p> <p>Światowej sławy malarze – J. Cybis, J. Duda-Gracz.</p>	<p>Spotkanie z himalaistą/alpinistą.</p> <p>Wystawa reprodukcji. Redagowanie katalogu wystawy.</p> <p>Przygotowanie wernisażu.</p>
<p>6. Związki Górnoślązaków mieszkających na innych kontynentach z regionem</p>	<p>Ośrodek Górnoślązaków w Teksasie, działalność ks. Moczygemby. Życie współczesne w osadzie Maria Panna.</p> <p>Inne ośrodki: w Brazylii (Pilarsinho, Kurytyba), w Kanadzie.</p> <p>Kontakty rodzinne Górnoślązaków mieszkających w Niemczech.</p>	<p>Lekcja na podstawie audycji radiowych Marii Pańczyk, lektury artykułów, opracowań (np. <i>Śląscy teksańczycy</i> W. Reischa) lub wspomnień rodzinnych.</p> <p>Projekcja filmu J. Kłyka i W. Wikarka "Dwaj z Teksasu" („Grand Prix” Ogólnopolskiego Konkursu Filmów Amatorskich w 2000 r.); spotkanie z autorami filmu.</p>

SZKOŁA PONADGIMNAZJALNA

Krąg tematyczny: Moja rodzina. Mój dom rodzinny

Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
<p>1. Autoidentyfikacja jako kryterium narodowej tożsamości</p>	<p>W poszukiwaniu samego siebie. Próba określenia własnej tożsamości: narodowej, regionalnej i religijnej.</p> <p>Stereotyp Ślązaka.</p>	<p>Ankieta. Karta tożsamości. Budowa biogramów rodzinnych, leksykonów (rozbudowanych pod kątem zawodu, profesji, korzeni kulturowych), odnalezienie „ojcowizny” - ziemi, swojej arkadii. Analiza źródeł np. odpisów z ksiąg parafialnych, z urzędów, napisów na nagrobkach itp. Analiza czytelnicza fragmentu prozy J. Szymika <i>Akropol z hołdy, czyli teologia Śląska</i>. Karty pracy – własne słabe i mocne strony, szanse i zagrożenia (analiza SWOT). Zbieranie wypowiedzi osób znaczących nt. stereotypu Ślązaka. Przygotowanie ankiety. Porównanie wyników ankiety z opracowaniami naukowymi.</p>
<p>2. Losy śląskich rodzin i ich związki z historią regionu, Polski i Europy</p>	<p>Moja rodzina w czasie powstań śląskich, plebiscytu, II wojny światowej i powojnia. Dzieje jednostki i rodziny na tle przemian historycznych.</p> <p>Udział mojej rodziny w „małej” i „wielkiej” historii (np. po 1945 roku, w wydarzeniach lat 1956, 1968, 1970, 1976, 1980, 1981, w stanie wojennym).</p>	<p>Przygotowanie wystawy <i>Moja rodzina w dwudziestoleciu międzywojennym, w okresie II wojny światowej oraz w latach powojennych</i> - zbieranie starych fotografii, gazet, ubiorów. w Wykonywanie rysunków, szkiców przedstawiających działania powstańcze, wojenne, sytuacje okupacyjne np. marsz śmierci. Zredagowanie gazetki szkolnej poświęconej absolwentom szkoły i ich zmaganiom z historią. Redagowanie artykułów prasowych np. <i>Śląski Konrad Wallenrod</i>. Dyskusja: <i>Śląsk ma swoich Wallenrodów</i>. Podsumowanie dyskusji w formie artykułu prasowego. Rozmowy ze starszymi krewnymi na temat losów członków rodziny. Ślązacy w Wehrmachcie. Studiowanie kronik szkolnych itp.</p>
<p>3. Dom rodzinny fundamentalnym miejscem</p>	<p>Wpływ historii na oblicze rodziny śląskiego pogranicza.</p>	<p>Dyskusja nt. współistnienia wielokulturowego: <i>Wielość kultur - bogactwem czy przekleństwem?</i></p>

<p>kształtowania postaw, charakterów, systemu wartości, osobowości. Filozofia życia</p>	<p>Korzyści i cena rozproszenia rodzin (w ujęciu historycznym od XIX wieku po współczesność).</p> <p>Miejsce kobiety: matki, żony, siostry w „śląskim gnieździe”. Literackie portrety kobiet.</p> <p>Rola wartości religijnych w życiu rodziny.</p>	<p>Formułowanie i uzasadnianie opinii historycznych podczas dyskusji oraz w krótkich wypowiedziach pisemnych.</p> <p>Śląskie migracje: „za chlebem”, polityczno-ekonomiczne, inne (np. łączenie rodzin), prześledzenie życiorysów członków rodziny, którzy wyemigrowali. Analiza i interpretacja fragmentów twórczości H. Bieńka, S. Bieniasza.</p> <p>Ślązacy, którzy nie powrócili z Zachodu po II wojnie światowej - wystawa pamiątek rodzinnych.</p> <p>„Stara” i „Nowa Polonia” np. w Wielkiej Brytanii.</p> <p>Wycieczka do Muzeum Śląska Cieszyńskiego (tu: Dział Fotografii i Pracownia Fotografii - propozycje tematów lekcji muzealnych).</p> <p>Prezentacja multimedialna <i>Fotografia - sentyment czy źródło informacji?</i> Analiza i interpretacja wiersza J. Szymika <i>Tryptyk</i>.</p> <p>Czytanie rodzinnej kroniki (pamiętnika).</p> <p>Esej na podstawie doświadczeń mojej rodziny: <i>O tym, jakie będą społeczeństwa nie decydują politycy, tylko kolana matek</i>.</p> <p>Prezentacja multimedialna: <i>Portrety śląskich kobiet w literaturze i sztuce</i>.</p> <p>Szkolne badania socjologiczne: <i>Współczesne sylwetki kobiet - mieszkanki Górnego Śląska. Przełamywanie stereotypów</i> - sondaż, ankieta, obserwacja.</p> <p><i>Sacrum kobiecego serca fundamentem rodziny?</i> - dyskusja.</p> <p>Analiza i interpretacja wiersza J. Szymika <i>Matylda</i>.</p> <p>Film <i>Dom kobiet</i>.</p> <p>Prezentacje multimedialne: <i>Miejsce kobiet Górnego Śląska w historii</i>.</p> <p>Konkurs literacki (poetycki) <i>Kartka z pamiętnika</i>.</p> <p>Analiza czytelnicza tekstu J. Tischnera: <i>Myślenie według wartości</i> - wskazywanie i nazywanie wartości.</p> <p>Kościół a rodzina - wykład z dyskusją. <i>Kto i jak może wesprzeć współczesną rodzinę na Śląsku?</i> - dyskusja kierowana</p>
--	---	--

		<p>poprzedzona wywiadami. Przygotowanie artykułu prasowego pt.: <i>Życzenia nie tylko do nieba</i>.</p> <p>Projekt: <i>Śląski dom wielopokoleniowy</i>.</p> <p>Miejsce i rola religii w kształtowaniu rodziny: <i>Czy rodzina Bogiem silna?</i> – dyskusja.</p> <p>Państwo a rodzina – polityka państwa wobec rodziny – wykład nauczyciela.</p>
4. System wartości i jego ewolucja	<p>Kryzys wartości rodziny – kryzysem człowieka i społeczeństwa.</p> <p>Kondycja współczesnej śląskiej rodziny w kontekście przemian i kryzysu autorytetów.</p> <p>Wychowanie „do miłości” jako synteza wychowania w rodzinie. Powrót do „korzeni”.</p>	<p>Wyszukiwanie i zbieranie wypowiedzi osób znaczących na temat rodziny np. Jana Pawła II, W. Korfatego, W. Kilara, A. Bożka i innych.</p> <p>Dyskusja wokół tematu: <i>Jakie wartości są kultywowane w twojej rodzinie?</i> lub <i>W jaki sposób w twojej rodzinie korzysta się z dorobku kulturowego, uczestniczy w jego pomnażaniu</i>.</p>
5. Język jako narzędzie komunikowania się i budowania świata wartości, kultury, ludzkiego współżycia	<p>Fenomen śląskiej gwary – języka „Rejów i Kochanowskich”.</p> <p>Człowiek spadkobiercą wartości i treści dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Obraz tradycyjnej kultury utrwalony w gwarze.</p>	<p>Ślady dawnych zjawisk językowych w gwarze śląskiej – analiza tekstów folklorystycznych. Próba opisu gwarowego: cech fonetycznych i słownictwa.</p> <p>Cykl audycji wideo <i>Śląsko godka podle Miodka</i>.</p> <p><i>Mówią nazwy...</i> - cechy dialektologiczne w nazwach własnych.</p> <p>Zróżnicowanie regionalne współczesnej polszczyzny - zapis wypowiedzi społecznych informatorów, opis słowotwórczy, fonetyczny, składniowy. Próba rejestracji zmian, jakim ulega gwara śląska.</p> <p>Dyskusja: <i>Gwara obciążeniem czy szansą w karierze zawodowej? Gwara – tylko w domu?</i></p>
6. Wkład mój i mojej rodziny w rozwój regionu	<p>Ideał Górnoszlązaka, Polaka i Europejczyka.</p>	<p><i>Jakie trwałe wartości możemy wnieść do Europy jako mieszkańcy tej ziemi?</i> - rozprawka.</p> <p>Debata oksfordzka: <i>„Materializm, konsumpcjonizm czy wartości są szansą na dobre życie w dobrej Europie?”</i></p> <p>Refleksja: <i>Jaką Europę zbudujemy? Europę, która jest kolebką wielu wartości i świadectwem prawdziwej kultury, czy też Europę, której jedynym celem jest dbanie o drugą lodówkę, trzeci telewizor i drugi samochód w rodzinie?</i> (J. Delors).</p>

Krąg tematyczny: Moja miejscowość, najbliższa okolica		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Środowisko przyrodnicze w miejscu zamieszkania	Wybrane elementy środowiska przyrodniczego własnej miejscowości: - budowa geologiczna podłoża, jej wpływ na rzeźbę terenu i zagospodarowanie obszaru. - warunki glebowe, wodne i klimatyczne okolicy.	Opracowanie mapy krajobrazowej terenu. Indywidualne opracowanie (według instrukcji) odkrywki geologicznej. Inwentaryzacja elementów przyrodniczo cennych w najbliższej okolicy.
2. Typy krajobrazów w okolicy miejsca zamieszkania	Krajobraz quasi-naturalny (np. lasów, terenów wodnych, nieużytków) oraz kulturowy (wiejski, rolniczy, miejski, przemysłowy).	Opisywanie cech krajobrazów. Analiza ilustracji (starych i współczesnych zdjęć oraz map). Opracowanie projektu ochrony (zachowania) krajobrazu quasi-naturalnego lub kulturowego wybranego obszaru najbliższej okolicy w nawiązaniu do istniejących form ochrony przyrody.
3. Gospodarka i komunikacja w gminie, w której mieszka uczeń	Czynniki, które ukształtowały obecny krajobraz okolicy. Specyfika gospodarki w rodzinnej miejscowości (np. przemysł, rolnictwo, usługi). Szlaki komunikacyjne w okolicy.	Analiza materiałów pochodzących z różnych źródeł. Prace pisemne np. <i>Znaczenie najbliższego zakładu przemysłowego jako miejsca pracy; Ocena rolnictwa we własnej gminie na tle wymogów gospodarki rynkowej; Ocena wybranej firmy usługowej i oszacowanie perspektyw jej rozwoju; Ocena rozwiązań komunikacyjnych w okolicy.</i>
4. Uczeń gospodarzem swojej miejscowości rodzinnej	Walory przyrodnicze i kulturowe okolicy. Zmiany w krajobrazie spowodowane działalnością człowieka – dawniej, dziś i w przewidywanej przyszłości.	Opracowanie informatora turystycznego po okolicy miejsca zamieszkania, uwzględniającego przyrodnicze i kulturowe elementy krajobrazu. Opracowanie wizji miejscowości za 20 lat. Zapoznanie się z działalnością i kompetencjami jednostek samorządu terytorialnego.
5. Wpływ wydarzeń politycznych na nazewnictwo miejscowe i osobowe	Germanizacja imion i nazwisk na Górnym Śląsku w czasach hitlerowskich. Polonizacja imion i nazwisk na Górnym Śląsku po II wojnie światowej. Zmiana nazwy Katowice na Stalinogród. Psychologiczne i społeczne skutki tych zmian.	Analiza map topograficznych i planów miejscowości. Wywiad z pracownikiem Urzędu Stanu Cywilnego. Praca z tekstami historycznymi, literackimi. Sporządzenie rozdziału monografii historycznej swojej miejscowości, bądź tej, w której znajduje się szkoła. Inwentaryzacja wybranych dóbr dziedzictwa kulturowego. Poszukiwanie informacji w starych dokumentach urzędowych, w

	Zmiany w nazewnictwie ulic, dzielnic, nadawanie imion instytucjom np. szkołom. Powrót do pierwotnych nazwisk po 1989 r.	rozmowach z mieszkańcami.
6. Zwyczajni i niezwykcy nauczyciele i absolwenci mojej szkoły	Sylwetki nauczycieli, absolwentów szkoły i ich wkład w życie miejscowości i regionu.	Szkolne badania - absolwenci i nauczyciele naszej szkoły. Przygotowanie biogramów wybitnych absolwentów i nauczycieli. Projekt - <i>Korzenie wielkich Europejczyków</i> .
Krąg tematyczny: Mój region - Górny Śląsk. Uwarunkowania geograficzne i historyczne		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Górny Śląsk - wybrane zagadnienia, historyczne i polityczne od X w. do XXI w.	Górny Śląsk na dawnych mapach. Narodziny śląskiej kartografii. Martin Helwig z Nysy. Śląsk jako nowa jednostka terytorialna i administracyjna w podziale Rzeczypospolitej. Zmiany granic województw: śląskiego i opolskiego, wynikające ze zmieniających się podziałów administracyjnych w Polsce (przed i po II wojnie światowej).	Analiza map z okresów różnych podziałów administracyjnych (przed i po II wojnie światowej). Budowa drzewa genealogicznego dynastii Piastów Śląskich. Analiza źródeł - Ślązacy na uniwersytetach w wiekach średnich. Analiza mapy zabytków Górnego Śląska.
2. Wpływ środowiska przyrodniczego na działalność gospodarczą na Górnym Śląsku	Wpływ budowy geologicznej podłoża oraz rzeźby terenu na gospodarkę regionu. Główne wydarzenia w poszczególnych erach geologicznych na Śląsku. Wiek i pochodzenie bogactw mineralnych występujących na Górnym Śląsku: węgla kamiennego, rud cynku i ołowiu, soli kamiennej (woj. śląskie). Zasoby złóż i ich rozmieszczenie. Surowce skalne (wapień, margle, dolomity, gipsy) – główne bogactwa mineralne Śląska Opolskiego. Wykorzystanie bogactw mineralnych w gospodarce. Różnice w rzeźbie i budowie geologicznej podstawą podziału na jednostki	Odtwarzanie dziejów geologicznych obszaru w oparciu o analizę profilu stratygraficznego lub przekroju geologicznego. Ocena, w jakim stopniu bogactwa mineralne stały się podstawą rozwoju gospodarczego regionu górnośląskiego, a eksploatacja złóż doprowadziła do znacznych przeobrażeń środowiska przyrodniczego. Analiza materiałów kartograficznych. Analiza mapy geologicznej i geomorfologicznej.

	<p>fizycznogeograficzne. Charakterystyczne cechy rzeźby głównych regionów fizycznogeograficznych (podprowincji) Górnego Śląska: Nizin Środkowopolskich, Wyżyny Śląsko-Krakowskiej, Północnego Podkarpacia, Zewnętrznych Karpat Zachodnich, Sudetów z Przedgórzem Sudeckim.</p> <p>Zróżnicowanie warunków klimatycznych regionu wynikające z urozmaicenia rzeźby terenu. Najdłuższy okres wegetacyjny w Kotlinie Raciborskiej (Nizina Śląska), najkrótszy – w Beskidach. Wpływ Bramy Morawskiej na klimat regionu.</p> <p>Wody powierzchniowe i podziemne regionu. Odra i Kanał Gliwicki – ważna droga wodna dla przewozu węgla z GZW. Deficyt wody na Śląsku wynikający z położenia w strefie wododziałowej. Przerzuty wody z rzek beskidzkich do miast GOP-u. Zasolenie wodami kopalnianymi śląskich rzek.</p>	<p>Praca z materiałami kartograficznymi i danymi klimatycznymi.</p> <p>Praca z mapami (np. wyznaczenie wododziału), analiza map z klasami czystości wód. Analiza materiałów z różnych źródeł.</p>
<p>3. Osadnictwo na Górnym Śląsku</p>	<p>Stare i nowe miasta w regionie. Dominujące czynniki miastotwórcze w różnych okresach. Zmiany funkcji miast. Osadnictwo wiejskie.</p>	<p>Wyróżnienie dominujących funkcji własnego bądź najbliższego miasta. Analiza materiałów z różnych źródeł.</p> <p>Wycieczka dydaktyczna do muzeum historii miasta.</p>

<p>4. Przemysł i komunikacja na Górnym Śląsku</p>	<p>Przemysł na Górnym Śląsku w różnych okresach historycznych. Struktura przemysłu w regionie. Największe okręgi i ośrodki przemysłowe. Górnośląski Okręg Przemysłowy, Rybnicki Okręg Węglowy, Opolski Okręg Przemysłowy, Zagłębie Ostrowsko-Karwińskie. Restrukturyzacja przemysłu. Nowe zakłady przemysłowe na Śląsku. Skutki gospodarcze, polityczne i społeczne restrukturyzacji. Strategie rozwoju gospodarczego Górnego Śląska na poziomie regionu, województwa, powiatów i miast. Najgęstsza sieć transportowa (kolejowa, drogowa specjalna) w kraju. Szlaki komunikacyjne na Śląsku: autostrada A1, A4, DTŚ – śródmiejska autostrada w miastach GOP-u.</p>	<p>Prezentacje uczniowskie na temat śląskiego przemysłu na przestrzeni wieków (np. ośrodki przemysłowe, handel z ośrodkami krajowymi i zagranicznymi).</p> <p>Dlaczego likwidujemy kopalnie i huty, koksownie? – wywiad, rozprawka, dyskusja.</p> <p>Analiza planów strategicznych rozwoju miejscowości lub regionu.</p> <p>Studium porównawcze dla dwóch powiatów na podstawie analizy materiałów kartograficznych. Analiza materiałów z różnych źródeł.</p>
<p>5. Atrakcyjność Górnego Śląska dla rozwoju turystyki.</p>	<p>Bogactwo walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego podstawą rozwoju turystyki. Różnorodność krajobrazów Górnego Śląska. Zróżnicowanie rzeźby terenu jako element sprzyjający rozwojowi turystyki. Wzrastająca rola usług w regionie. Sieć handlowa, usługi rzemieślnicze. Główne obszary agroturystyki.</p>	<p>Analiza materiałów z różnych źródeł. Opracowanie: <i>Górny Śląsk poprzemysłowym skansenem czy zróżnicowanym krajobrazowo obszarem o bogatych walorach turystycznych?</i></p> <p>Dyskusja: Jak promować region? (funkcje reklamy, informacji, gościnności turystycznej, umiejętności promocji dorobku kulturowego i walorów turystycznych).</p>
<p>6. Miejsce mojego regionu w Polsce i Europie</p>	<p>Definicje pogranicza. Pogranicze jako przestrzeń: terytorialna, przyrodniczo - geograficzna, kulturowa, historyczna, etniczna, psychologiczna, symboliczna. Proces kształtowania tożsamości ludzi z</p>	<p>Praca ze słownikiem. Wycieczka - zbieranie i dokumentowanie śladów kultury duchowej i materialnej o znamionach pogranicza. Analiza czytelnicza fragmentów <i>Śląsk jako problem socjologiczny</i> Emila Szramka. Sylwetka ks. E. Szramka.</p>

	<p>pogranicza regionów, państw, kultur. Dylemat tożsamości „człowieka pogranicza” i obywatela Unii Europejskiej.</p> <ul style="list-style-type: none"> a) „swój” i „obcy” - problem wymyślony czy rzeczywisty? b) obrona tożsamości jako wartości społeczności regionalnej, c) prawo wyboru ojczyzny - tragizm i przywilej wolności wyboru Górnolązaka, d) emigracja za „chlebem”, „saksy”, e) dylematy Górnolązaków związane z powrotem do Ojczyzny po II wojnie światowej z zachodu Europy, f) „przemilczana” historia - losy Górnolązaków po 1945 r., g) Edward Gierek i jego polityka emigracyjna- układy PRL – RFN, h) wyjazdy do Niemiec po 1980 r. - przyczyny i skutki. <p>Integracja warunkiem przetrwania Śląska XXI wieku. Lux ex Silesiae - wybitne postaci świadczące o stałej obecności Górnego Śląska w Europie. Ośrodki naukowe, m. in. Instytut Śląski w Opolu, ośrodki kulturalne itp.).</p>	<p>Przygotowanie scenariusza filmu <i>Dokąd zmierzasz Europo?</i> Debata: <i>Jak zachować wielokulturowe oblicze Górnego Śląska?</i></p> <p>Analiza postaw bohaterów literackich i filmowych.</p> <p>Analiza dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej Prelekcja pracownika muzeum nt. <i>Deportacje ludności górnośląskiej w latach 1945-47.</i> Lekcje z udziałem pracowników IPN. Czytanie i analiza biuletynów IPN. Lekcje muzealne. Szkolne badania socjologiczne. Wywiady.</p> <p><i>Czy Górnolązacy powrócą do kraju po wejściu Polski do Unii Europejskiej?</i> - gra symulacyjna. <i>Tu czy Tam - dylematy ludzi opuszczających małą i wielką ojczyznę</i> - program działań wspomagających adaptację.</p>
<p>7. Współpraca między regionami warunkiem rozwoju kontynentu europejskiego</p>	<p>Euroregiony mostami do „Europy bez granic”. Miasta partnerskie Współpraca między szkołami w Europie. Perspektywy rozwoju we współpracy krajowej i międzynarodowej.</p>	<p>Zorganizowanie sesji popularno-naukowej. Spotkanie z przedstawicielami euroregionów, np. Euroregionu Silesia, Śląsk Cieszyński, Beskidy, Pradziad, Przygotowanie projektu <i>Młodzi dla przyszłości euroregionów.</i> Prezentacje multimedialne przybliżające kulturę innych krajów. Opracowanie dwujęzycznego folderu promującego szkołę poza</p>

	<p>Promocja regionu w kraju i za granicą warunkiem koniecznym dla jego istnienia i rozwoju.</p> <p>Placówki przedstawicielskie Górnego Śląska w Brukseli. Rola Europarlamentarzystów.</p>	<p>granicami państwa.</p> <p>Założenie strony internetowej promującej region.</p> <p>Opracowanie młodzieżowego projektu współpracy z wybraną szkołą/miastem.</p> <p>Zebranie informacji na temat organizacji pozarządowych propagujących i koordynujących współpracę między regionami, miastami, szkołami.</p>
Krąg tematyczny: Mój region - Górny Śląsk. Społeczeństwo i kultura		
Zagadnienia	Treści kształcenia i wychowania	Przykładowe sposoby realizacji
1. Charakterystyka demograficzna Górnego Śląska	<p>Wpływ czynników historycznych na strukturę demograficzną regionu.</p> <p>Podstawowe charakterystyki demograficzne własnego województwa (liczba ludności, gęstość zaludnienia, współczynnik przyrostu naturalnego, struktura ludności według płci, struktura zawodowa).</p> <p>Zróżnicowanie etniczne i kulturowe ludności regionu.</p> <p>Procesy demograficzne i perspektywy rozwoju Górnego Śląska.</p> <p>Skutki społeczne i etyczne pracy z dala od rodziny (np. sytuacja na Opolszczyźnie).</p> <p>Europejski i światowy rynek pracy i jego dostępność dla mieszkańców naszego regionu. Rynek unijny a podwójne obywatelstwo.</p> <p>Znaczenie edukacji jako czynnika wyrównywania poziomów cywilizacyjnych.</p>	<p>Porównanie informacji zebranych przez uczniów podczas wywiadów, ankiet, w klasie.</p> <p>Praca z rocznikiem statystycznym i innymi materiałami źródłowymi. Wyjaśnienie przyczyn zróżnicowania gęstości zaludnienia w regionie.</p> <p>Analiza mapy ilustrującej zróżnicowanie gęstości zaludnienia w regionie.</p> <p>Debata nt. <i>Jak zapobiegać destabilizacji demograficznej na Górnym Śląsku?</i> (starzenie się społeczeństwa, system emerytalny, polityka społeczna państwa, walka z chorobami).</p> <p>Rynek pracy w moim mieście - wizyta w Urzędzie Pracy.</p> <p>Śledzenie wiadomości prasowych (internetowych) o rynku pracy w innych krajach, np. w Irlandii, Holandii itd.</p> <p>Studium porównawcze rynku pracy dla dwóch rejonów (powiatów) na podstawie analizy materiałów z różnych źródeł.</p> <p>Przygotowanie informatora o szkołach mojego regionu - analiza danych.</p>
2. Górnoślązacy i ludność napływowa	<p>Ludność miejscowa i przybysze w historii Górnego Śląska.</p> <p>Wkład ludności spoza regionu w rozwój gospodarczy i kulturowy Górnego Śląska</p>	<p>Ocena wpływu czynników historycznych na cechy ludności regionu - porównanie informacji zebranych z różnych źródeł.</p> <p>Debata nt. <i>Udział „swoich” i „obcych” w pomnażaniu dziedzictwa kulturowego na Górnym Śląsku.</i></p>

	Wzajemne stosunki Górnoszlazaków i ludności z kresów wschodnich, Polski centralnej po 1945 r.	
3. Rola mediów i środków masowego przekazu w kształtowaniu wizerunku Górnego Śląska. Portret i autoportret	<p>Czasopiśmiennictwo na Górnym Śląsku w okresie budzenia świadomości narodowej. „Wiosna Ludów” w prasie, sercach i umysłach, np.: „Zwiastun Górnoszlazki”, „Katolik”, „Gazeta Górnoszlaska”.</p> <p>Rola prasy regionalnej w kształtowaniu postaw moralnych człowieka pogranicza (tolerancja religijna, poszanowanie zwyczajów i tradycji).</p> <p>Obraz mieszkańców Górnego Śląska kształtowany przez prasę dawną i obecną.</p> <p>Radia i TV regionalne i ich rola w kształtowaniu poglądów i postaw mieszkańców Górnego Śląska:</p> <p>a) historia Rozgłośni Polskiego Radia w Katowicach i w Opolu i jej wybitnych postaci, np.: S. Ligoń. Współczesne osobowości radiowe np. K. Durczok, M. Pańczyk; A. Widera,</p> <p>b) Telewizja Katowice, Telewizja Opole.</p> <p>Rola czasopism na Górnym Śląsku, np.: „Gościa Niedzielnego”, „Ślaska”, „Dziennika Zachodniego”, „Nowej Trybuny Opolskiej” „Panoramy Opolskiej”, „Schlesische Wochenblatt” i prasy lokalnej.</p> <p>Wpływ mediów na życie rodziny w kontekście przemian i kryzysu autorytetów.</p>	<p>Wycieczka do Muzeum Prasy Śląskiej w Pszczynie.</p> <p>Wycieczka do Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Muzeum Czynu Powstańczego w Leśnicy.</p> <p><i>Na przykładzie lokalnych gazet odtwórz wizerunek mieszkańców Górnego Śląska korzystając z prasy historycznej bądź współczesnej</i></p> <p>Dyskusja nt. aktualnej prasy młodzieżowej. <i>Jak oferta rynkowa dostosowuje się do naszych oczekiwań, zainteresowań i potrzeb? Mój wirtualny świat?</i>- wypowiedź ustna.</p> <p><i>Jak multimedia i strony internetowe promują nasz region?</i> - przegląd stron internetowych. Dyskusja.</p> <p>Sieć stacji radiowych regionu i ich krótka charakterystyka.</p> <p>TV i jej programy o regionie - analiza programu telewizyjnego lub wycieczka dydaktyczna do ośrodka TV - Propozycje TV poznania własnego regionu - zredagowanie artykułu prasowego. Praca dziennikarza. Felieton/ reportaż związany z moją miejscowością/ Śląskiem.</p> <p>Przygotowanie się do dyskusji nt. <i>Rozmawiam z komputerem, pilotem itp. czy z drugim człowiekiem?</i>.</p>
4. Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego	Parki krajobrazowe, rezerwaty przyrody, pomniki przyrody na Górnym Śląsku.	Wycieczka do parku lub rezerwatu przyrody, monografia uczniowska.

<p>- obowiązkiem każdego mieszkańca Górnego Śląska</p>	<p>Leśny pas ochronny GOP i jego znaczenie. Główne kompleksy leśne na Górnym Śląsku. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i jego zadania. Śląsk Opolski - ostoja tradycji i kultury rolnej</p>	<p>Analiza materiałów WFOŚ Opracowanie: <i>Sytuacja rolników na Górnym Śląsku po wejściu Polski do UE</i></p>
<p>5. Kultura Górnego Śląska pomostem między wschodnią i zachodnią Europą</p>	<p>Pisarze i poeci polskojęzyczni i niemieckojęzyczni na Górnym Śląsku</p> <p>Wybitni artyści na Górnym Śląsku i ich wkład w kulturę europejską.</p> <ul style="list-style-type: none"> - plastyka: (R. Malczewski, J. Duda - Gracz, H. Waniek, E. Knippel, M. Willmann, B.Buhl); - rzeźba: Z.Brachmański, T.Kalide T.Reimenschneder, A. Kiss,) - muzyka (m.in. M.Górecki, K. Zimmerman, P.Paleczny, W.Kilar, A.Dygacz, J.Elsner); 	<p>Sporządzanie biogramów Analiza wybranych psalmów np. kancjonału ewangelickiego ks. Jerzego Heczki z 1865 r. <i>Stary kościół miechowski</i> Norberta Bonczyka - <i>Pan Tadeusz</i> - intertekstualność. Twórczość poetycka Jacka Podsiadły, Tadeusza Różyckiego, Jana Goczola, Tadeusza Kijonki. Sukces literacki Wojciecha Kuczoka. Joseph von Eichendorff - analiza tekstów oryginalnych i przekładów. Popularność Eichendorffa na Górnym Śląsku. Wybitne opracowania muzyczne do wierszy Eichendorffa. Wycieczka do Łubowic i Raciborza. Horst Bienek - <i>Pierwsza polka, Opis pewnej prowincji</i> - analiza wybranych fragmentów. Janosch (Horst Eckert) <i>Cholonek czyli dobry Pan Bóg z gliny</i> - analiza fragm. Interpretacja dzieł sztuki: np. Pejzaż górnośląski w malarstwie R. Malczewskiego. <i>Dudy-Gracza widzenie polskiej rzeczywistości</i>.</p> <p>Udział w koncertach. Recenzja muzyczna. Projekt: <i>Zbieracze śląskich pieśni ludowych: Juliusz Roger, Józef</i></p>

	<p>Środowiska artystyczne, placówki kultury (m.in. Teatr Śląski w Katowicach, Teatr J. Kochanowskiego w Opolu, Teatr Polski w Cieszynie, Teatr Lalki i Aktora w Opolu, Opera Bytomska).</p> <p>Nauka:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nobliści pochodzący z Górnego Śląska (O.Stern, K. Adler, M.Goppert-Mayer, K.Bloch); - przedstawiciele polskiej humanistyki (np. J.Pieter, R.Dybowski, J.Szczepański). 	<p><i>Lompa, Adolf Dygacz i ich spuścizna naukowa.</i> <i>Światowa kariera muzyków z Górnego Śląska – metoda projektu.</i> Recenzja teatralna.</p> <p>Projekt: <i>Nobliści z Górnego Śląska.</i></p> <p>Sporządzenie biogramów ze szczególnym uwzględnieniem dokonań naukowych.</p>
<p>6. Górny Śląsk terenem wielonarodowego, wielokulturowego i wielowyznaniowego dziedzictwa przeszłości</p>	<p>Struktura narodowościowa, religijna i kulturowa Górnego Śląska. Przełomy historyczne a problem wielonarodowości i wielowyznaniowości na Górnym Śląsku. Ślady wielonarodowości, wielokulturowości, wielowyznaniowości w kulturze materialnej (cmentarze, świątynie, pomniki i in.). Wielokulturowość a kosmopolityzm. Globalizm a regionalizm.</p>	<p>Rozprawka: <i>Inni to także my.</i></p> <p>Fotoreportaż.</p> <p>Szkolna debata</p>

BIBLIOGRAFIA (W WYBORZE)

1. 75. rocznica powrotu Górnego Śląska do Polski: konferencja naukowa. Katowice 1997.
2. 80 lat Górnego Śląska w Polsce: raport z sesji naukowej. Red. A. Złoty. Pszczyna 2002.
3. Adamczak Damian, Heidenreich Barbara, Kreis Antoni: Z drewna ciosane. Drewniana architektura sakralna w województwie śląskim. Chorzów 2004.
4. Adamczykowa Zofia: Opowieści o świętej Królowej. „Śląsk” 1998 nr 6.
5. Anegdoty, humoreski i żarty ludu śląskiego. Zebrał, wyboru dokonał i oprac. Aleksander Widera. Katowice 1983.
6. Angiel Joanna: Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie: program nauczania. Warszawa 1999.
7. Antonów-Nitsche Irena: Józef Rymer: pierwszy wojewoda śląski: 1881-1922. Katowice 1984.
8. Anusiewicz Marian, Wrzosek Mieczysław: Kronika powstań śląskich. Warszawa 1980.
9. Architektura modernistyczna Katowic i innych miast polskiego i czeskiego Śląska. Red. G. Bożek. Katowice 2000.
10. Architektura przemysłowa i zabytki techniki na Śląsku w dobie restrukturyzacji. Red. G. Bożek. Katowice 2000.
11. Atlas klimatu województwa śląskiego. Katowice 2000.
12. Autonomia Śląska: Ustawa Konstytucyjna z 15 lipca 1990 roku. Zabrze 1991.
13. Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim 1991-1992. Katowice 1994.
14. Bahlcke Joachim: Śląsk i Ślązacy. Warszawa 2001.
15. Banach Andrzej: Ociepka. Warszawa 1988.
16. Barycz Henryk: Śląsk w polskiej kulturze umysłowej. Katowice 1986.
17. Bauman-Szulakowska Jolanta: Polska kultura muzyczna na Śląsku Górnym i Cieszyńskim w latach 1922-1939: próba syntezy. Katowice 1994.
18. Bazielić Barbara: Sztuka ludowa na Śląsku. Katowice 1986.
19. Bazielić Barbara: Śląskie stroje ludowe. Katowice 1988.
20. Bąk Stanisław: Polszczyzna górnośląska w przedwojennej szkole średniej. Wrocław 1983.
21. Bednorz Zbyszko: Dyszlem i parą: z dziejów polskiej literatury podróżniczej na Śląsku. Opole 1978.
22. Bednorz Zbyszko: Ludowe żniwo literackie: pisarstwo ludowe współczesnej Opolszczyzny. Wrocław 1966.
23. Berlińska Danuta: Mniejszość niemiecka na Śląsku Opolskim w poszukiwaniu tożsamości. Opole 1999.
24. Białas Irena, Kaczko Krystyna, Lipa-Kuczyńska Maria: Z życia ludu śląskiego XIX-XX w.: przewodnik po stałej wystawie etnograficznej. Bytom 1992.
25. Bienek Horst: Czas bez dzwonów. Gliwice 1999.
26. Bienek Horst: Opis pewnej prowincji. Gdańsk 1994.

27. Bienek Horst: Pierwsza polka. Gliwice 1996.
28. Bienek Horst: Podróż w krainę dzieciństwa: spotkanie ze Śląskiem. Gliwice 1993.
29. Bienek Horst: Wrześniowe światło. Gliwice 1994.
30. Bienek Horst: Ziemia i ogień. Gliwice [1999].
31. Bieniasz Stanisław: Losy Górnoszlązaków w XX wieku. Gliwice [2000].
32. Błasiak Wojciech, Nawrocki Tomasz, Szczepański Marek: Górny Śląsk 2005: scenariusz restrukturyzacji. Katowice 1994.
33. Błaszczak-Wacławik Mirosława, Błasiak Wojciech, Nawrocki Tomasz: Górny Śląsk: szczególny przypadek kulturowy. Kielce 1990.
34. Bochnak Władysław: W służbie Bogu i ludziom: sylwetki Ślązaków. Marki-Struga 1989.
35. Boju, boju, bojka: wybór baśni śląskich. Zebrali i oprac. D. Czubala, M. Czubalina, A. Wilkoń. Katowice 1987.
36. Bonczyk Norbert: Góra Chełmska: Góra św. Anny – wspomnienia z roku 1875. Opole 1985.
37. Bonczyk Norbert: Stary kościół miechowski. Oprac. W. Szewczyk. Katowice 1987.
38. Boniecki Jan: Górny Śląsk i Zagłębie w fotografii 1920-1960. Katowice 1992.
39. Boras Zygmunt: Książęta piastowscy Śląska. Katowice 1978.
40. Borek Henryk: Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych. Opole 1988.
41. Borek Henryk: Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych. Opole 1972.
42. Borek Henryk: Wśród śląskich nazw. Opole 1991.
43. Być dla, czyli myśleć sercem: z Księdzem Biskupem Alfonsem Nossolem rozmawia ksiądz Jerzy Szymik. Katowice 1999.
44. Cebulski Stefan: Z dziejów Górnego Śląska. Chorzów 2003.
45. Celiński Florian, Szczypek Tadeusz, Wika Stanisław: Zmiany środowiska geograficznego w warunkach silnej antropopresji :wybrane zagadnienia. Cz. 3: Waloryzacja szaty leśnej województwa katowickiego na tle przeobrażeń niektórych elementów środowiska przyrodniczego. Sosnowiec 1991.
46. Chlebowczyk Józef: Cieszyńskie szkice historyczne. T. 2: O komornikach i o „głodnych rokach”. Katowice 1984.
47. Chlebowczyk Józef: O prawie do bytu małych i młodych narodów. Warszawa; Kraków 1983.
48. Chmiel Josef, Szymik Jan: Stará Karviná ve fotografii = Stara Karwina w fotografii. Karwina 1999.
49. Choroś Monika, Jarczak Łucja, Sochacka Stanisława: Słownik nazw miejscowych Górnego Śląska: polsko-niemiecki i niemiecko-polski. Opole 1993.
50. Chorzów, Ruda Śląska, Świętochłowice, Zabrze. Gliwice 1996.
51. Christoph Henryk: John Baildon. Katowice 1996.
52. Christoph Henryk: John Baildon. Zarys biografii. Katowice 1996.
53. Cieszyn. Warszawa 1987.
54. Cieśla Marian: Słownik gwary śląskiej. Suszec 1999.
55. Czaja Stanisław, Zieliński Tomasz: Weekendowe wędrówki: Górny Śląsk, Wyżyna Krakowsko-Częstochowska. Katowice 2001.

56. Czastka-Szymon Bożena, Ludwig Jerzy, Synowiec Helena: Mały słownik gwary Górnego Śląska. Cz. 1-2. Katowice 1999-2000.
57. Czastka-Szymon Bożena, Synowiec Helena: Polszczyzna w szkole śląskiej. Cz. 1: Ćwiczenia dla uczniów. Cz. 2: Przewodnik dla nauczyciela. Katowice 1996.
58. Czembor Henryk: Ewangelicki Kościół Unijny na polskim Górnym Śląsku: 1922-1939. Katowice 1993.
59. Czerwona księga roślin województwa opolskiego. Rośliny naczyniowe, wymarłe, zagrożone, rzadkie. Red. A. Nowak, K. Spałek. Opole 2002.
60. Ćmiel Stanisław: Surowce mineralne Górnego Śląska. W: Problemy środowiska i jego ochrony. Cz. 1. Katowice 1993.
61. Damrot Konstanty: Z niwy śląskiej: wiersze. Mikołów 1922.
62. Dawne rzemiosło w Beskidzie Śląskim w badaniach Andrzeja Podzorskiego. Wiśła 1994.
63. Dawne widoki Górnego Śląska: XIX-wieczne barwne litografie E.W.Knippla ze zbiorów Muzeum w Gliwicach. Biblioteki Śląskiej w Katowicach i Muzeum w Chorzowie. Katowice 1992.
64. Długajczyk Edward: Oblicze polityczne i własnościowe prasy polskiej w województwie śląskim: 1922-1939. Katowice 1990.
65. Długajczyk Edward: Podział Górnego Śląska w 1922 r. Katowice 1992.
66. Drabina Jan: Górny Śląsk: przewodnik historyczny. Wrocław 2002.
67. Drobný Stanisław: Ksiądz Alojzy Jan Ficek. Katowice 1996.
68. Dubiel Ludwik: Wnętrze mieszkalne domu chłopskiego na Górnym Śląsku: studia i materiały. Bytom 1967.
69. Dulias Renata, Hibszer Adam: Geografia województwa katowickiego: książka pomocnicza do nauki geografii. Gdańsk 1997.
70. Dulias Renata, Hibszer Adam: Województwo Śląskie: przyroda, gospodarka, dziedzictwo kulturowe. Krzeszowice 2004.
71. Dwa płuca – jedno serce: wartości duchowe w zjednoczonej Europie. Red. L. Szewczyk, M. Łuczak. Katowice 2004.
72. Dworak Jan S.: Karol Godula pionier przemysłu cynkowego na Górnym Śląsku. Opole; Ruda Śląska 1995.
73. Dyba Krystyna: Historia na ulicach Katowic: propozycje zajęć z edukacji regionalnej. Katowice 1998.
74. Dyba Marian: Drogi Ślązaków do wiedzy (XII w. – 1968 r.). Katowice 1997.
75. Dyba Marian: Śląskie drogi od X w. do 1939 r. Katowice 1992.
76. Dygacz Adolf: Pieśni ludowe miasta Katowic: źródła i dokumentacja. Katowice 1987
77. Dygacz Janina: Słówka z pieśni ludowych Adolfa Dygacza. Katowice [1996].
78. Działalność społeczno-narodowa i polityczna kobiet na Górnym Śląsku w XX wieku. Red. H. Karczyńska. Opole 1997.
79. Dziedzictwo kulturowe – edukacja regionalna: materiały pomocnicze dla nauczycieli. Red. G.Odoj, A.Peć. Dzierżoniów 2000.
80. Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe. Warszawa 1995.
81. Dzieje Skoczowa. Skoczów 1993.
82. Edukacja regionalna, dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole. Red. S. Bednarek. Wrocław 1999.
83. Edukacja regionalna: od tradycji ku nowoczesności: materiały konferencji naukowo-metodycznej. Katowice 1996.
84. Eichendorff Joseph von: Gedichte = Wiersze. Racibórz 1990.

85. Eichendorff Joseph von: Górnośląskie baśnie i podania. Racibórz 1991.
86. Eichendorff Joseph von: Lieder = Pieśni: zbiór pieśni do słów Josepha Eichendorffa. Pod red. Piotra Libery. Racibórz 1996.
87. Eichendorff Joseph von: Poezje = Gedichte. Z życia nicponia. Warszawa; Opole 1997.
88. Encyklopedia powstań śląskich. Opole 1982.
89. Fenomen miejsca. Rzecz o historycznych dzielnicach mieszkalno-przemysłowych na przykładzie osiedli Giszowiec i Nikiszowiec w Katowicach. Katowice 2000.
90. Fierla Gustaw: Strój cieszyński. Czeski Cieszyn 1977.
91. Fierla Gustaw: Strój Lachów śląskich. Wrocław 1969.
92. Folklor Górnego Śląska. Red. Dorota Simonides. Warszawa 1989.
93. Gadka za gadką: 300 podań, bajek i anegdot z Górnego Śląska. Zebrali i oprac. D. Simonides i J. Ligęza. Katowice 1973.
94. Gadomski Stanisław: Krajobraz z kapliczką: kapliczki, krzyże i figury przydrożne województwa katowickiego. Katowice [1997].
95. Galeria malarstwa polskiego w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu. Bytom 1991.
96. Gałaszek Cecylia: Muzeum Zamkowe w Pszczynie: przewodnik dla dzieci i młodzieży. Pszczyna 2001.
97. Gawędy z przeszłości Górnego Śląska. Wybór i oprac. W. Korzeniowska. Opole 1990.
98. Gawlik Herbert: Piekary Śląskie: informator o walorach krajoznawczych i kulturowych. Piekary Śląskie 1999.
99. Gedl Marek: Kultura łużycka na Górnym Śląsku. Wrocław; Warszawa; Kraków 1962.
100. Gerlich Halina, Gerlich Marian Grzegorz: Sacrum, rodzina, tradycje: świętowanie roku kościelnego w tradycyjnej kulturze plebejsko-miejskiej Górnego Śląska. Katowice 1995.
101. Gerlich Halina: Cykle ludzkiego życia – od narodzin do śmierci. Katowice 1998.
102. Gerlich Halina: Narodziny, zaślubiny, śmierć: zwyczaje i obrzędy w katowickich rodzinach górniczych. Katowice 1984.
103. Glensk Joachim: Związki pisarzy polskich z regionem Śląska: materiały bibliograficzne. Opole 1970.
104. Gładysz Antoni: Jan Nikodem Jaroń. Katowice 1961.
105. Głazek Dorota: Domus Celeberrima. Architektura sakralna (katolicka) przemysłowej części Górnego Śląska. 1870-1914. Katowice 2003.
106. Gojawiczyńska Pola: Powszedni dzień. Warszawa 1978.
107. Gojawiczyńska Pola: Ziemia Elżbiety. Warszawa 1957.
108. Golec Józef [i in.]: Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej. Cieszyn 1998.
109. Gołba Kazimierz: Wieża spadochronowa: harcerze śląscy we wrześniu 1939. Posłowie K. Heska-Kwaśniewicz. Katowice [1987].
110. Goniewicz Aleksandra: Powstania śląskie. 1919. 1920. 1921. Przewodnik po miejscowościach. Katowice 2001.
111. Gorgolewski Wojciech, Tomczak Eugeniusz: Grodziska Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego z lotu ptaka. Katowice 1996.
112. Gotlischek Josef von: Schlesien – Land der Schlosser. Mannheim 1978.
113. Górecki Jan: Krzyże i kapliczki w pejzażu górnośląskim. Katowice 1999.
114. Górecki Jan: Pielgrzymi szlak na Górę św. Anny. Katowice 2004.

115. Górecki Jan: Pielgrzymka ślubowana z Tarnowskich Gór do Piekar. Katowice 1997.
116. Górecki Jan: Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869-1914. Katowice 1994.
117. Górecki Jan: Pielgrzymowanie Górnoszlązaków na Górę św. Anny w latach 1859-1914: studium teologiczno-pastoralne. Katowice 2002.
118. Górnoszląski leksykon biograficzny. Katowice 1997
119. Górnoszląskie zamki i pałace: województwo śląskie. Red. D. Emmerling. Opole 1999.
120. Górny Śląsk na moście Europy. Red. naukowa M. S. Szczepański. Katowice 1994.
121. Górny Śląsk: skarby kultury. Katowice 2000.
122. Górny Śląsk: ziemia nieznaną. Katowice 1999.
123. Grażyński Michał: Walka o Górny Śląsk. Katowice 1989.
124. Greiner Piotr: Kurt Alder: chorzowski laureat nagrody Nobla. Chorzów 1998.
125. Greiner Piotr: Maria Goppert-Mayer: katowicka laureatka nagrody Nobla. Katowice 1992.
126. Greiner Piotr: Nobliści śląscy. Gliwice 1999.
127. Greiner Piotr: Otto Stern: noblista z Żor. Katowice 1994.
128. Gumowski Marian: Herby i pieczęcie miejscowości województwa śląskiego. Katowice 1939.
129. Gumuła Urszula: Jan Malina: zapomniany autor śląski XVII wieku. Katowice 1979.
130. Gwara śląska wczoraj i dziś. Red. M. Lubina. Katowice 1992.
131. Hadasch Paul: Danke schon = Dziękuję bardzo. Gliwice 1995.
132. Hajduk Ryszard: Loksodroma Śląsk – Brazylia. Katowice 1969.
133. Halotta Augustyn Feliks: Śląskie bery, bojki i opowiadki z dawnych lat. Katowice 1984.
134. Hanich Andrzej: Góra świętej Anny – centrum pielgrzymkowe Śląska Opolskiego 1945-1999. Opole 1999.
135. Hanke Rajmund: Słownik polskiego śpiewactwa na Górnym Śląsku. Katowice 2001.
136. Harokova Emilie: Tesinsko. Dil. 2: Obydli, odev. Senov u Ostravy 2000.
137. Herb województwa katowickiego. Katowice 1998.
138. Heska-Kwaśniewicz Krystyna: Tajemnicze ogrody. Katowice 1996.
139. Hierowski Zdzisław: Życie literackie na Śląsku w latach 1922-1939. Katowice 1939.
140. Historia Gliwic. Pod red. J. Drabiny. Gliwice 1995.
141. Historia Śląska. Red. M. Czapliński. Wrocław 2002.
142. Historie rodzin na Górnym Śląsku. Red. K. Karwat. Gliwice 2001.
143. Hontsch Urszula: My, dzieci przesiedleńców. Wrocław 1993.
144. Hrabia Damian: powieść historyczna. Żyrowa 2001.
145. Hytrek Adolf: Górny Śląsk pod względem obyczajów, języka i usposobienia ludności. Opole 1996.
146. Ilustrowany słownik dziejów Śląska. Oprac. B. Snoch. Katowice 1991.

147. Imię ziemi: antologia wierszy o Śląsku. Wybór A. Widera, A. Wolny. Opole 1985.
148. Informator o gminach województwa katowickiego. Red. I. Gołaszczyk. Katowice 1996.
149. Informator o Zespole Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego. Red. G. Morcinek. Dąbrowa Górnicza 2000.
150. Iwanek Witold: Klasycyzm w architekturze Cieszyna. Wrocław 1970.
151. Jak starka swego Zeflika na powstanie wysłała: ludowe opowieści powstańcze. Oprac. J. Hajduk-Nijakowska, T. Smolińska. Katowice 1989.
152. Jamrozy Teofil, Rączka Eugeniusz: Johann Christian Ruberg. Katowice 1999.
153. Janicka-Krzywda Urszula: Poczet harnasi karpackich. Warszawa; Kraków 1988.
154. Jankowski Andrzej Tadeusz: Stosunki wodne na obszarze aglomeracji górnośląskiej. W: Interakcja człowiek-środowisko w badaniach geograficznych. Red. M. Rzętała. Sosnowiec 1999.
155. Janosch: Cholonek czyli Dobry Pan Bóg z gliny. Katowice 1990.
156. Jaros Jerzy: Tajemnice górnośląskich koncernów. Katowice 1988.
157. Jarosz Adam: Uwagi o epickości „Officina ferraria” W. Roździeńskiego. W: Studia nad piśmiennictwem śląskim. Katowice 1967.
158. Jasiński Zenon: Mały leksykon nadolziański. Opole 1990.
159. Joseph von Eichendorff: wybitny niemiecki poeta romantyczny z ziemi raciborskiej. Oprac. Jerzy Pośpiech. B.m. 1999.
160. Józef Rymer 1882-1922. Katowice 2001.
161. Jurgała-Jureczko Joanna: Oswajanie „nieznanego kraju”: Śląsk w twórczości Zofii Kossak. Cieszyn 2002.
162. Kadłubiec Daniel, Fryda Ilona: Raz, dwa, trzy, wychodź ty! Czeski Cieszyn 1993.
163. Kadłubiec Karol Daniel: Cieszyńsko-zaolziańska polszczyzna. Katowice 1994.
164. Kaganiec Małgorzata: Heraldyka Piastów śląskich. Katowice 1992.
165. Kaganiec Małgorzata: Herby i pieczęcie miast górnośląskich. Katowice 1992.
166. Kaganiec Małgorzata: Rodowód herbu śląskiego. Katowice 1991.
167. Kaganiec Małgorzata: Tajemnice bytomskich kamienic. Bytom 1997.
168. Kajtoch Jacek: Konstany Damrot: życie i twórczość literacka. Katowice 1968.
169. Kalinowski Konstanty: Rzeźba barokowa na Śląsku. Warszawa 1986.
170. Kania Jakub: Moje wspomnienia: fragmenty pamiętników. Opole 1968.
171. Karuga Wincenty: Organizacja Polskiego Komisariatu Plebiscytowego dla Górnego Śląska. Opole 1966.
172. Karwat Krzysztof: Jak hanys z gorolem: rozważania o Górnym Śląsku. Katowice 1999.
173. Karwat Krzysztof: Ten przeklęty Śląsk. Katowice 1996.
174. Kiersnowski Ryszard: Życie codzienne na Śląsku w wiekach średnich. Warszawa 1977.
175. Klajmon Barbara: Katowicka kamienica mieszczańska. 1840-1918. Śródmieście. Katowice 1997.
176. Klausmann Anton Oskar: Górny Śląsk przed laty. Katowice 1997.

177. Kłosek Eugeniusz: „Swoi” i „obcy” na Górnym Śląsku od 1945 roku: środowisko miejskie. Wrocław 1993.
178. Kłosowski Franciszek: Zmiany w strukturze usług miast regionu górnośląskiego. W: Problemy geoekologiczne górnośląsko-ostrowskiego regionu przemysłowego. Red. A. T. Jankowski, M. Rzętała. Sosnowiec 2003.
179. Knapik Piotr: Gerhart Hauptmann: życie i twórczość do 1914 r. Wrocław 1994.
180. Kondracki Jerzy: Geografia regionalna Polski. Warszawa 2002.
181. Konieczny Andrzej: Sekrety Białej Damy. Katowice 1989.
182. Kopeć Eugeniusz: „My i oni” na polskim Śląsku. Katowice 1986.
183. Korfanty Wojciech: Naród, państwo, Kościół: wybór publicystyki katolicko-społecznej. Katowice 1992.
184. Korzeniowska Wiesława: Codziennosc społeczności wsi rejencji opolskiej w aspekcie zachodzących przemian (1815-1914). Opole 1993.
185. Korzeniowska Wiesława: Kurorty górnośląskie dawniej i dziś. Opole 1992.
186. Korzeniowska Wiesława: Śląska saga. Opole 1985.
187. Korzeniowska Wiesława: Ziemiaństwo na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku. Opole 1997.
188. Kossak Zofia: Nieznany kraj. Warszawa 1967.
189. Kostrzewski Józef: Badania prehistoryczne w województwie śląskim w latach 1935-1936. Kraków 1938.
190. Krawczyk Jarosław Aleksander, Kuzio-Podrucki Arkadiusz: Zamki i pałace Donnesmarcków. Radzionków 2003.
191. Kronika czyli historia przeszłości kościołów nad Odrą. T. 2. Pszów 1938.
192. Krzyż Górników: kopalnia „Wujek” w Katowicach: Grudzień 1981 – Grudzień 1996. Oprac. A. Burzyński. Katowice 1996.
193. Ksiądz Józef Szafranek. Red. W. Ślęzak. Bytom 1994.
194. Ksiądz Kardynał August Hlond: działalność duszpasterska i społeczna: materiały posesyjne. Katowice 2002.
195. Kubajak Anna: Ruda Śląska: przyroda miasta. Ruda Śląska 2002.
196. Kubisz Jan: Pamiętnik starego nauczyciela. Warszawa 1994.
197. Kubisz Jan: Znad Olzy. Cieszyn 1982.
198. Kubisz Paweł: Przednówek: wiersze. Czeski Cieszyn 1937.
199. Kubisz Paweł: Zaszuwierzony świat. Ostrava 1972.
200. Kucianka Jadwiga: Ruch pielgrzymkowy jako droga Śląska do Polski. „Wrocławskie Studia Teologiczne” 1970 nr 2.
201. Kuczob Henryk: Dąbrówka Wielka dawniej i dziś. Chorzów 2003.
202. Kudera Jan: Dziennikarstwo polskie na Śląsku. Bytom 1912.
203. Kultura ludowa śląskiej ludności rodzimej. Red. D. Simonides przy udziale P. Kowalskiego Wrocław; Warszawa 1991.
204. Kupiec Jan: Podróż w zaświaty: powieści i bajki śląskie. Warszawa 1975.
205. Kurek Jacek, Hojka Zbigniew: Śląski Machabeusz: ksiądz Józef Czempiel i jego parafia. Chorzów Batory; Wielkie Hajduki 1997.
206. Kutz Kazimierz: Piąta strona świata. „NaGłos” 1994 nr15/16.
207. Kutz Kazimierz: Scenariusze śląskie. Katowice 1995.

208. Kuzio-Podrucki Arkadiusz: Henckel von Donnesmarckowie. Kariera i fortuna rodu. Bytom 2003.
209. Kuźniców Janusz: W mojej małej ojczyźnie. Górny Śląsk. Dodatek regionalny do podręcznika dla klasy 4 i 5 szkoły podstawowej wydawnictwa DEMART. Warszawa 2003.
210. Kwiatek Jolanta: Związki Górnego Śląska z Galicją na przełomie XIX i XX wieku. Opole 1994
211. Kwiecień Anna: Teodor Erdmann Kalide. Katowice; Gliwice 1995.
212. Labuda Gerard: Zaginiona Kronika z pierwszej połowy XIII wieku w Rocznikach Królestwa Polskiego Jana Długosza: próba rekonstrukcji. Poznań 1983.
213. Lach Kornelia: Wierzenia, zwyczaje i obrzędy: folklor pogranicza polsko-czeskiego. Wrocław 2004.
214. Lachmann Piotr: Wywołane z pamięci. Olsztyn 1999.
215. Lasy województwa śląskiego: wczoraj – dziś – jutro. Red. Stanisław Wika. Krzeszowice 2002.
216. Ligęza Józef: Dzieła. T. 1-2. Katowice 1991-1992.
217. Ligoń Stanisław: Bery i bojki śląskie. Katowice 1980.
218. Lipok – Bierwiaczonok Maria: Pałace i familoki. „Śląsk” 1999, nr 2.
219. Lipok-Bierwiaczonok Maria: Przy śląskich drogach : kapliczki i krzyże przydrożne na Górnym Śląsku. Katowice 1998.
220. Lipońska-Sajdok Jadwiga: Korfanty w anegdocie. Katowice 1998.
221. Lis Michał: Górny Śląsk: zarys dziejów do I wojny światowej. Opole 1993.
222. Lis Michał: Górny Śląsk: zarys dziejów do połowy XX wieku. Opole 2001.
223. Lis Michał: Ludność rodzima na Śląsku Opolskim po II wojnie światowej (1945-1993). Opole 1993.
224. Lompa Józef: Bajki i podania. Wrocław 1965.
225. Lompa Józef: Dla Śląska i dla Polski. Red. M. Kubista. Katowice; Opole; Cieszyn 1993.
226. Lubosz Bolesław: Kraina gwarków i lasów. Katowice 1969.
227. Lubosz Bolesław: Tam, gdzie żyjemy: wiersze wybrane. Katowice 1997
228. Ludność Śląska – procesy demograficzne w okresie transformacji ustrojowej. Red. Robert Rauziński. Opole 2003.
229. Lysko Alojzy: Duchy i duszki bojszowskie. Bojszowy 1992.
230. Lysko Alojzy: Klechdy pszczyńskie. Łaziska 1997.
231. Lysko Alojzy: Losy Górnoślązaków przymusowo wcielonych do Wehrmachtu. „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2004 nr 6-7.
232. Lyszczyna Jacek: Poeta śląskiej ziemi ksiądz Norbert Bonczyk. Katowice 1994.
233. Makiela Zbigniew: Górny Śląsk. Warszawa 1999.
234. Malarski Stanisław: Śląsk Opolski: region i jego struktura. Opole 1992.
235. Maleczyński Karol: Z dziejów górnictwa śląskiego w epoce feudalnej. Warszawa 1953.
236. Malicki Jan: Józefa Lompy żywot niepokorny. Katowice 1997.
237. Malicki Jan: Kultura literacka renesansowego Śląska. Katowice 1985.

238. Malicki Jan: Początki sporów o polskość i niemieckość Śląska. Katowice 1987.
239. Malicki Longin: Strój górali śląskich. Wrocław 1950.
240. Malicki Longin: Zarys kultury materialnej górali śląskich. Katowice 1936.
241. Marcinkowa Janina, Sobczyńska Krystyna: Pieśni, taniec i obrzędy Górnego Śląska. Warszawa 1973.
242. Marek Franciszek Antoni: Tragedia górnośląska. Opole 1989.
243. Marszałek Leon: O Michale Grażyńskim wspomnienia i refleksje. Katowice 1990.
244. Matuszczak Józef: Kościoły drewniane na Śląsku. Wrocław 1975.
245. Miarka Karol: Głos wołającego na puszczy górnośląskiej czyli o stosunkach ludu polskiego na Śląsku. Katowice 1984.
246. Michalkiewicz Stanisław, Sydor Jerzy: Dzieje Śląska w wypisach. Warszawa 1964.
247. Miękina Leon: Karola Miarki związki z Cieszynem. Cieszyn 1985.
248. Ministerstwo Edukacji Narodowej o edukacji regionalnej - dziedzictwie kulturowym w regionie. Oprac. E. Repsch. Warszawa 2000.
249. Miodek Jan: Śląska ojczyzna-polszczyzna. Katowice 1991.
250. Mizia Stefan: Historia Śląska: popularny zarys dziejów. Wrocław 1997.
251. Młoda Polska na Śląsku: 1898-1922: antologia: pisarze śląscy XIX i XX wieku. Przygotował A. Gładysz. Wrocław 1969.
252. Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś: referaty wygłoszone na międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się 4.10.2001 w Czeskim Cieszynie. Czeski Cieszyn 2001.
253. Moczko Helga: Przewiska mieszkańców wsi Cisiec w Żywieckiem. „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo”. T. 8. Opole 1981.
254. Moja ziemia... Red. A. Złoty. Katowice 2004.
255. Morcinek Gustaw: Czarna Julka. Warszawa 1967.
256. Morcinek Gustaw: Jak górnik Bulandra diabła oszukał: baśnie śląskie. Warszawa 1962.
257. Morcinek Gustaw: Przedziwna historia o zbójniku Ondraszku. Warszawa 1963.
258. Morcinek Gustaw: Przedziwne śląskie powiarki. Warszawa 1967.
259. Morcinek Gustaw: Wyrębany chodnik. Katowice 1987.
260. Morys Karol: Dzieje Cieszyna. Cieszyn 1960
261. Moskal Jerzy, Wilczek Stanisław: Album pisarzy śląskich. Opole 1972.
262. Mrozek Wanda: Górnośląska rodzina robotnicza w procesie przeobrażenia. Katowice 1987.
263. Musioł Józef: Ludzie tej ziemi. Warszawa 1980.
264. Musioł Józef: Ślązacy. Katowice 1987.
265. Muzea województwa śląskiego. Informator. Katowice 2000.
266. Myszyńska Anna: Śląskie rozprawianie. Biała Prudnicka 1999.
267. Myszyńska Anna: Śląskie rozprawianie. Prudnik 1999.

268. Nawrocki Witold: Jan Kupiec: poeta z Łąki. Katowice 1989.
269. Niekrasz Juliusz: Z dziejów AK na Śląsku. Warszawa 1985.
270. Niekrawietz Hans: Złoty klucz: opowiadania i poezje opolskie. Opole 1999.
271. Niemcy górnośląscy: leksykon biograficzny. Opole; Gliwice 2004.
272. Nijakowski Lech M.: Dyskursy o Śląsku: kształtowanie śląskiej tożsamości regionalnej i narodowej w dyskursie publicznym. Warszawa 2002.
273. Nocoń Halina, Sopot-Zembok Barbara: Edukacja regionalna w szkole. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1997 nr 9.
274. Nocoń Halina, Sopot-Zembok Barbara: Idea małej ojczyzny a uświadomienie wartości etycznych. W: Etyka w szkole. Red. Z. Sareło Warszawa 1997.
275. Nocoń Halina, Sopot-Zembok Barbara: Po naukę w przeszłość. Pszczyna 2001.
276. Nocoń Halina: Poznać po mowie, co kto ma w głowie: edukacja regionalna na lekcjach języka polskiego. „Język Polski w Szkole dla klas IV-VIII” 1998/99 nr 1.
277. Nowak Alfred: Arka Bożek – trybun ludu śląskiego, wielki syn ziemi raciborskiej. Katowice 1990.
278. Nowak Arkadiusz: Charakterystyka sozo-florystyczna województwa opolskiego. Opole 2003.
279. Nowak Jan: Kronika miasta i powiatu Tarnowskie Góry: najstarsze dzieje Śląska i Ziemi Bytomsko-Tarnogórskiej: dzieje pierwszego górnictwa w Polsce. Tarnowskie Góry 1927.
280. O duszę polską: wystawa historyczna o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX wieku. Katowice 1991.
281. O ukrytych skarbach, śpiącym wojsku i kochance diabła czyli bajki, podania, opowieści ze Śląska Cieszyńskiego i Ziemi Pszczyńskiej. Red. W. Korzeniowska. Katowice 1995.
282. O umocnieniu rodziny. Katowice; Opole; Cieszyn 1994.
283. Oblicza literackie Śląska. Pod red. J. Malickiego. Katowice; Opole; Cieszyn 1992.
284. Ochrona środowiska – zagrożenia, działania instytucjonalne, świadomość społeczna. „Zeszyty Odrzańskie” 2002, nr 21.
285. Ogrodziński Wincenty: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. Katowice 1965.
286. Ogrodziński Wincenty: Związki duchowe Śląska z Krakowem na przełomie wieków XVIII i XIX. Katowice 1935
287. Ojczyzna wielka i mała. Cieszyn 1996.
288. Ondrusz Józef: Cudowny chleb i inne godki śląskie: podania, baśnie i opowieści cieszyńskie. B.m.1996.
289. Ondrusz Józef: Godki śląskie: podania i baśnie ze Śląska Cieszyńskiego. Ostrava 1974.
290. Opactwo cysterskie w Rudach na Górnym Śląsku w świetle badań terenowych w latach 1992-1995. Red. L. Kajzer. Katowice 2001.
291. Opolskie: turystyka i wypoczynek. Opole [2003].
292. Orzechowski Marian: Wojciech Korfanty: biografia polityczna. Wrocław; Warszawa; Gdańsk; Kraków 1975.
293. Osmańczyk Jan Edmund: Wisła i Kraków to Rodło. Warszawa 1985.
294. Osobliwości przyrodnicze województwa śląskiego. Red. nauk. W. Włoch. Katowice 1999.

295. Paduch Eugeniusz: Droga Górnego Śląska do niepodległej Polski: 75 rocznica połączenia części Górnego Śląska z Rzeczpospolitą. Katowice 1997.
296. Pamiętnik cieszyński. T. 10. Cieszyn 1995.
297. Pańczyk-Pozdziej Maria: Pośpiewomy po naszymu: współczesny śpiewnik śląski. Katowice 1994.
298. Paruzel Jerzy: Żubry pszczyńskie. Pszczyna 2004.
299. Pawlik Jerzy: Społeczne oddziaływanie piekarskiego sanktuarium. Lublin 1988.
300. Pawlik Jerzy: Szlak Husarii Polskiej. Warszawa 1985.
301. Pejzaże Śląska. Katowice 2001.
302. Piaskowski Jerzy: Walenty Roździeński i jego poemat hutniczy z 1612 roku. Katowice 1985.
303. Piegza Marian: Chorzowskie kształtowanie tożsamości regionalnej. Chorzów [2002].
304. Piernikarczyk Józef: Historia górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku. T. 1-2. Katowice 1935.
305. Pierwsza sesja Sejmu Śląskiego. Katowice 2002.
306. Pierwsze posiedzenie Sejmu Śląskiego. Katowice 1997.
307. Pieszczakiewicz Jan: Polacy i inni. Katowice 2004.
308. Pieśni górnicze. Oprac. Adolf Dygacz. Katowice 1995.
309. Pieśni katowickie. Oprac. Adolf Dygacz. Katowice 1996.
310. Pieśni ludu śląskiego: ze zbiorów rękopiśmiennych Józefa Lompy. Pod red. B. Zakrzewskiego. Wrocław 1970.
311. Pieśni powstańcze. Oprac. Adolf Dygacz. Katowice 1997.
312. Pisarze śląscy XIX i XX wieku. Pod red. Z. Hierowskiego. Wrocław 1963.
313. Pobożność ludowa w życiu liturgiczno-religijnym i w kulturze. Red. R. Pierskała, T. Smolińska. Opole 2004.
314. Podlejski Zygmunt: Święci ze Śląska. Bytom 1997.
315. Polak Jerzy: Z dziejów książąt pszczyńskich z rodu Hochbergów. Pszczyna 1989.
316. Polak Jerzy: Ziemia pszczyńska: rozwój gospodarczy od Piastów do Hochbergów. Pszczyna 2000.
317. Pollok Ewald Stefan: Góra św. Anny. Śląska świętość oraz historia rodu von Gaschin fundatorów kościoła, klasztoru i kalwarii. Żyrowa 2000.
318. Pollok Ewald Stefan: Śląskie tragedie. Żyrowa 2002.
319. Polska a Europa: wspólnota kulturowo-dziejowa. Tarnowskie Góry 1996.
320. Polska i Niemcy w XX wieku: wskazówki i materiały do nauczania historii. Poznań 2001.
321. Polszczyzna śląska: historia i współczesność. Red. nauk. B. Wyderka. Opole 1997.
322. Pomnik Krzyż Górników Kopalni „Wujek” w Katowicach upamiętniający górniczy protest i górników poległych w grudniu 1981 roku. Oprac. A. Burzyński Katowice 2001.
323. Ponad milczeniem i walką: antologia poezji i satyry powstań śląskich. Wybór i oprac. B. Lubosz. Katowice 1970.

324. Popiołek Kazimierz: Historia Śląska: od pradziejów do 1945 roku. Katowice 1972.
325. Pośpiech Jerzy: Listy śląskie do Józefa Ignacego Kraszewskiego z lat 1846-1886. Opole 1966.
326. Pośpiech Jerzy: Zwyczaje i obrzędy doroczne na Śląsku. Opole 1987.
327. Prof. dr Ryszard Gansiniec: z życia i twórczości: materiały posesyjne. Katowice 1997.
328. Prus Konstanty: Miasto Mikołów i okolice. Katowice 1932.
329. Przeprosić za wypędzenie?: wypowiedzi oficjalne oraz debata prasowa o wysiedleniu Niemców po II wojnie światowej. Pod red. K. Bachamna, J. Kranza. Kraków 1997.
330. Przyroda województwa katowickiego. Red. K. Rostański. Krzeszowice 2002.
331. Przyroda województwa opolskiego. Red. A. Nowak. Opole 1997.
332. Przyszli my tu po kolyndzie...: Przeglądy Szkolnych Inscenizacji Bożonarodzeniowych na Śląsku. Zebrała i oprac. Ł. Staniczek. Lędziny 1999.
333. Przywara Zenon, Żydek Andrzej: Na śląskiej ziemi więcej niż myślisz kwitnie i śpiewa. Piekary Śląskie 1996.
334. Pysiewicz-Jędrusik Renata, Pustelnik Andrzej, Konopska Beata: Granice Śląska: zmiany granic Śląska w czasie i przestrzeni, Śląsk na dawnej mapie, obraz Sudetów w dawnej kartografii. Wrocław 1998.
335. Pyzik Zdzisław: Pyk, pyk z fajeczki...: wiersze i piosenki. Chorzów [2002].
336. Racki Grzegorz, Bardziński Waldemar, Zieliński Tomasz: Z kamiennej księgi pradziejów Górnego Śląska: przewodnik geologiczny. Katowice 1999.
337. Ratusze województwa śląskiego i ziem przygranicznych. Red. G. Bożek. Katowice 2000.
338. Region i edukacja regionalna – zarys problematyki. Red. T. Michalski. Pelplin 2004.
339. Regionalizm w działalności szkoły na pograniczu etniczno-kulturowym. W: Dziedzictwo kulturowe pogranicza i samorządność w przemianach lokalnych Śląska Opolskiego. Red. E. Nycz i J. Kosowska-Rataj. Opole 2001.
340. Regionalizm w procesie nauczania i wychowania na lekcjach języka polskiego i nie tylko. „Wszechnica Górnośląska” T. 11. Katowice; Opole; Cieszyn 1995.
341. Reisch Wojciech: Śląscy tekszańcy. W: Emigracja ze Śląska w latach 1852-1859. Opole 2004.
342. Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939-1956 w dokumentach. Katowice 2003.
343. Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego. Katowice 2002.
344. Roger Juliusz: Pieśni ludu polskiego w Górnym Szląsku. Opole 1991.
345. Rosner Edmund: Beskidzkie ścieżki pisarzy: szkice literackie. Katowice 1982.
346. Rospond Stanisław: Mówią nazwy. Warszawa 1976.
347. Rospond Stanisław: Nazwiska Ślązaków. Opole 1960.
348. Rospond Stanisław: Patronimiczne nazwy miejscowe na Śląsku. Wrocław 1964.
349. Rospond Stanisław: Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska. T. 1-4. Warszawa; Wrocław; Opole 1970-1988.

350. Rudy na europejskim szlaku cystersów. Katowice 1998.
351. Rusnok Jan: Pod Czantorią: gawędy o ziemi rodzinnej. Katowice 1984.
352. Sabath Beata, Wąsowicz Jadwiga, Zdradził Ewa: Moja Ziemia: zeszyt ćwiczeń do edukacji regionalnej. Goleszów 2001.
353. Sacra silenti provincia. 800 lat dziedzicznego Księstwa Opolskiego (1202-2002). Red. A. Pobóg- Lenartowicz. Opole 2003.
354. Sadowski Tomasz: Książęta opolscy i ich państwo. Wrocław 2001.
355. Sajdok Krystyna: Podróż do źródeł śląskiej tradycji. Mysłowice 1995.
356. Schnura Alfons: Młodość a wielka niewiadoma. Strzelce Opolskie 2003.
357. Szczepanek Peter Karl: Górny Śląsk w barwach czasu. Tychy 1998.
358. Sękowski Roman: Herbarz szlachty śląskiej: informator genealogiczno-heraldyczny. T. 1-3. Katowice 2002-2003.
359. Siemko Piotr. Nie zachowane kościoły drewniane Górnego Śląska. Katowice 2001.
360. Sikora Władysław: Pisarze Zaolzia: materiały pomocnicze dla szkół polskich. Czeski Cieszyn 1992.
361. Simonides Dorota: Bery to nie tylko gruszki czyli rzecz o humorze śląskim. Opole 1984.
362. Simonides Dorota: Najpiękniejsze zwyczaje i obrzędy górnośląskie. Katowice 1995.
363. Simonides Dorota: Od kolebki do grobu: śląskie wierzenia, zwyczaje i obrzędy rodzinne w XIX wieku. Opole 1998.
364. Simonides Dorota: Śląski horror o diablach, skarbnikach, utopcach i innych strachach. Katowice 1984.
365. Simonides Dorota: Współczesna śląska proza ludowa. Opole 1969.
366. Sławkowa Ewa: Być stela: z zagadnień edukacji regionalnej na Śląsku Cieszyńskim. Katowice 2003.
367. Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski. Warszawa 1998.
368. Słownik gwary Śląska Cieszyńskiego. Wiśla; Ustroń 1995.
369. Słownik gwary śląskiej. Red. A. Czajkowski [i in.] Katowice 1996.
370. Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska. Red. A. Puzio. Katowice 1995.
371. Smolińska Teresa: Jo wóm trocha połosprowiom...: współcześni gawędziarze ludowi na Śląsku. Opole 1983.
372. Sopot-Zembok Barbara, Nocoń Halina: Edukacja regionalna. „Edukacja i Dialog” 1998 nr 100.
373. Sopot-Zembok Barbara, Nocoń Halina: Nasz świat: program dla klas IV-VI szkoły podstawowej. Częstochowa 2003
374. Sopot-Zembok Barbara, Nocoń Halina: Uroki Ziemi Pszczyńskiej. W: Nowy Śląsk: materiały III sesji śląskoznawczej Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 1999.
375. Społeczność pogranicza. Wielokulturowość. Edukacja. Pod red. T. Lewowickiego, B. Grabowskiej. Cieszyn 1996.
376. Spyra Aleksander: Kultura ludowa regionu pszczyńskiego. Katowice 1981.
377. Spyra Aleksander: Związane na jaskółczy ogon: drewniane kościołki na ziemi pszczyńskiej. Pszczyna 1989.
378. Staniczek Łucja: Zapytaj dawnych czasów...: propozycje metodyczne dla uczniów i nauczycieli gimnazjów z wykorzystaniem książki Jerzego Polaka "Ziemia pszczyńska. Rozwój gospodarczy od Piastów do Hochbergów". Pszczyna 2002.
379. Stika Jaroslav [i in.]: Tesinsko. Dil. 1: Zamestnane. Senov u Ostravy 1997.

380. Stranska Drahomira: Lidovy odev na Tesinsku. Senov u Ostravy 1999.
381. Strzałka Brunon: Godki i bojki śląskie. Lubomia 2003.
382. Strzelecki Andrzej: Marsz śmierci: przewodnik po trasie Oświęcim – Wodzisław Śląski. Katowice 1986.
383. Sufryd Mieczysław, Winiewski Jerzy: Opactwo cystersów w Rudach: 1258-1810. Katowice 1987.
384. Synowiec Helena: Sprawność językowa uczniów w śląskim środowisku gwarowym: problemy, badania, konsekwencje dydaktyczne. Katowice 1992.
385. Szaflarski Józef: Zarys rozwoju ukształtowania Wyżyny Śląskiej. W: Górny Śląsk: prace i materiały geograficzne. Red. A. Wrzosek. Kraków 1955.
386. Szaraniec Lech: Górny Śląsk: przewodnik. Warszawa 1997.
387. Szaraniec Lech: Osady i osiedla Katowic. Katowice 1996.
388. Szaraniec Lech: Śląsk Dolny, Górny, Opawski. Katowice 1993.
389. Szaraniec Lech: Zabytki architektury Górnego Śląska. Katowice 1986.
390. Szaraniec Lech: Zabytkowe ośrodki miejskie Górnego Śląska i pogranicza. Katowice 1988.
391. Szczech Bernard: Legendy i podania o Grojcu, Lubszy oraz okolicy. Bytom 1999.
392. Szczech Bernard: Zabrzeńskie legendy i podania. Bytom 1998.
393. Szczech Bernard: Zabrze w fotografii 1866-1941. Zabrze 1995.
394. Szewczyk Grażyna, Szturc Jan: Luteranie w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym: Bytom, Miechowice, Gliwice, Zabrze, Biskupice, Chorzów, Świętochłowice, Wirek, Lipiny, Katowice, Mysłowice, Szopienice, Siemianowice Śląskie. Katowice 1995.
395. Szewczyk Grażyna: Krew i głosy pojednania: powstania śląskie i plebiscyt w literaturze niemieckiej. „Śląsk” 1996 nr 5.
396. Szewczyk Grażyna: Niepokorna hrabina: literacka kariera Valeski von Bethusy-Huc. Katowice 1999.
397. Szewczyk Grażyna: Ostatni rycerz romantyzmu. „Śląsk” 1997 nr 11.
398. Szewczyk Grażyna: Polska literatura w języku niemieckim na Śląsku: metodologiczne aspekty historyczno-literackich badań śląskoznawczych. Red. J. Malicki, E. Gondek. Katowice 1989.
399. Szewczyk Grażyna: Ślady przeszłości. „Śląsk” 1996 nr 9.
400. Szewczyk Grażyna: Utracona ojczyzna. „Śląsk” 1997 nr 6.
401. Szewczyk Wilhelm: Eichendorff zmitologizowany. „Śląsk” 1997 nr 11.
402. Szewczyk Wilhelm: Hanys. Katowice 1963.
403. Szewczyk Wilhelm: Ptaki ptakom. Warszawa 1971.
404. Szewczyk Wilhelm: Syndrom śląski. Katowice 1985.
405. Szewczyk Wilhelm: W obronie gwary. „Śląsk” 1996 nr 5.
406. Szewczyk Wilhelm: Z kraju Lompy. Katowice 1957.
407. Szkoła na pograniczach. Red. T. Lewowicki. Katowice 2000.

408. Szołtysek Marek: Dzieje Śląska, Polski i Europy. Rybnik 2004.
409. Szołtysek Marek: Śląsk – takie miejsce na ziemi: historia, kultura, gwara. Rybnik 1998.
410. Szołtysek Marek: Żywot Ślązoka poczciwego. Rybnik 1999.
411. Szostak Maria: Edukacja regionalna na lekcjach historii. Pszczyna 2000.
412. Szramek Emil: Ks. Jan Kapica: życiorys a zarazem fragment z historii Górnego Śląska. Katowice 1931.
413. Szramek Emil: Śląsk jako problem socjologiczny: próba analizy. Katowice 1934.
414. Szromba-Rysowa Zofia: Pożywienie ludności wiejskiej na Śląsku. Wrocław 1978.
415. Sztabowa Wera: Krupnioki i moczka czyli gawędy o kuchni śląskiej. Katowice 1985.
416. Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX wieku. Red. E. Chojecka, Katowice 2004.
417. Szymik Jan: Doroczne zwyczaje i obrzędy na Śląsku Cieszyńskim. Czeski Cieszyn 2001.
418. Szymik Jan: O początkach chrześcijaństwa na Ziemi Cieszyńskiej. Czeski Cieszyn 1995.
419. Szymik Jerzy: Akropol z hołdy czyli Teologia Śląska, Katowice 2002.
420. Szymik Jerzy: Dziennik pszowski: 44 kartki o ludziach, miejscach, Śląsku i tęsknocie. Pszów; Katowice 2004.
421. Szymutko Stefan: Nagrobek ciotki Cili. Katowice 2001.
422. Śląscy pisarze ludowi (1800-1914): antologia poezji i prasy. Wybór i oprac. J. Kucianka. Wrocław; Warszawa; Kraków 1968.
423. Śląsk chciał być polski: wspomnienia młodzieży śląskiej z lat okupacji hitlerowskiej 1939-1945. Wybór i oprac. M. Mitera-Dobrowolska. Katowice 1984.
424. Śląsk Cieszyński – geografia i przyroda. Cieszyn 1997.
425. Śląsk Cieszyński – mała ojczyzna w Europie. Cieszyn; Czeski Cieszyn 2003.
426. Śląsk Cieszyński – zarys dziejów. Cieszyn 1998.
427. Śląsk Cieszyński – zarys kultury materialnej i duchowej. Cieszyn 2000.
428. Śląsk to solidny kawałek Europy [rozmowa z prof. dr hab. Ewą Chojecką]. „Śląsk” 1998 nr 7.
429. Śląski almanach poetycki. Katowice 1989.
430. Śląski słownik biograficzny. Pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego. T. 1-3. Katowice 1977-1981.
431. Śląskie beranie czyli humor Górnego Śląska. Pod red. D. Simonides. Katowice 1988.
432. Śląskie dzieła mistrzów architektury i sztuki. Pod red. E. Chojeckiej. Katowice 1987.
433. Śląskie dzieła mistrzów architektury i sztuki. Red. E. Chojecka. Katowice 1987.
434. Śląskie pieśni ludowe. Oprac. A. Dygacz. Katowice 1995.
435. Śląskie Prace Etnograficzne T. 1. Pod red. M. Lipok-Bierwiazzonek. Katowice 1990.
436. Śląskie teksty gwarowe. Pod red. A. Zaręby. Kraków 1961.
437. Ślęzak Władysława: Joanna i Hans Ulryk Schaffgotschowie jako fundatorzy kościołów w okolicy Bytomia. Bytom 1994.
438. Ślęzak Władysława: Niezwykłe dzieje testamentu Karola Goduli. Zabrze 1990.

439. Śpiewnik śląskich pieśni powstańczych. Wybór P. Świerc. Opole 1980.
440. Środowisko przyrodnicze regionu górnośląskiego – stan poznania, zagrożenia i ochrona: konferencja naukowa. Pod red. A. T. Jankowskiego, U. Mygi-Piątek, S. Ostaficzuka. Sosnowiec 2000.
441. Światło ze Śląska: wspomnienia o Auguście Chełkowskim. Katowice 2000.
442. Światała-Trybek Dorota: Święto i zabawa: odpusty parafialne na Górnym Śląsku. Wrocław 2000.
443. Tacina Jan: Śląskie tańce ludowe. T. 1: Śląski Cieszyński. Bielsko-Biała 1981.
444. Targ Alojzy: Związki Śląska z Wielkopolską na przełomie XIX i XX wieku. Opole 1967
445. Teksty języka mówionego mieszkańców miast Górnego Śląska i Zagłębia. Red. W. Lubaś. T. 1-2. Katowice 1978-80.
446. Thullie Czesław: Zabytki architektoniczne województw katowickiego i opolskiego: przewodnik. Katowice 1969.
447. Tobiasz Mieczysław: Wojciech Korfanty. Katowice 1947.
448. Tokarska-Guzik Barbara, Rostański Adam, Kupka Roman: Katowice: przyroda miasta. Krzeszowice 2002.
449. Tomaszewicz Jarosław: Czy istnieje „naród śląski”? „Śląsk” 1998 nr 2.
450. Tomolova Vera: Tesinsko. Dil. 2: Tesinske krajove sperky. Senov u Ostravy 2000.
451. Tradycyjne zwyczaje i obrzędy śląskie: wypisy. Wybór i oprac. T. Smolińska. Opole 2003.
452. Tu byliśmy, tu jesteśmy: szkolnictwo polskie na Zaolziu w ostatniej dekadzie XX wieku. Czeski Cieszyn 2000.
453. Turek Krystyna: Górnośląskie pieśni ludowe. Chorzów 1997.
454. Turek Krystyna: Kolędy górnośląskie. Katowice 1995.
455. Turek Krystyna: Ludowe zwyczaje, obrzędy i pieśni pogrzebowe na Górnym Śląsku. Katowice 1993.
456. Turystyka aktywna i agroturystyka: województwo opolskie. Opole b.r.
457. Ulice Opola: sylwetki zasłużonych opolan. Red. I. Kuźniewski [i in.] Opole 1971.
458. Umanowski T: Prymitywna rzeźba kamienna na Śląsku. „Kroniki Rybnickie” 1983.
459. Victor quia Victima: Ksiądz Emil Szramek (1887- 1942). Katowice 1996.
460. W kręgu Gustawa Morcinka. Pod red. K. Heskiej-Kwaśniewicz i J. Malickiego. Katowice 1992.
461. W skarbnikowym królestwie: baśnie i podania śląskie. Wybór J. Kwiecień. Katowice 1990.
462. Walory przyrodniczo-krajobrazowe Obszaru Chronionego Krajobrazu. Bory Niemodlińskie. Red. S. Koziarski, J. Makowiecki. Opole 2000.
463. Walory przyrodniczo-krajobrazowe Obszaru Chronionego Krajobrazu. Łęg Zdieszowicki Red. S. Koziarski, J. Makowiecki. Opole 2000.
464. Walory przyrodniczo-krajobrazowe Stobrawskiego Parku Krajobrazowego. Red. S. Koziarski, J. Makowiecki. Opole 2000.
465. Wanatowicz Maria: Stereotyp Ślązaka. „Miesięcznik Literacki” 1988 nr 1.
466. Weltzel Augustyn: Pomniki pobożności po ślacheckiej rodzinie hrabiów z Gaszyna w Górnym Śląsku. Opole 2003.
467. Wesoło czyli smutno: Kazimierza Kutza rozmowy o Górnym Śląsku. Pod red. W. Sarnowicza i M. Smolorza. Katowice [1998].

468. Wesołowska Henryka: Więzi rodzinne i sąsiedzkie. W: Kultura ludowa śląskiej ludności rodzimej. Red. D. Simonides. Wrocław; Warszawa 1991.
469. Widera Aleksander: Od Cieszyna do Gogolina: gawędy, baśnie, legendy. Opole 1978.
470. Wiechowski Jerzy: Spór o Zaolzie: 1918-1920 i 1938. Warszawa 1990.
471. Wieczorek Edward: Zamki i pałace na turystycznych szlakach. T. 1-2. Katowice 1992-1994.
472. Wierszem o Śląsku: antologia. Wybór i oprac. A. Widera. Katowice 1956.
473. Wilczek Stanisław: Józef Lompa: prekursor pracy kulturalno-oświatowej na Górnym Śląsku. Katowice 1961.
474. Wojciecha Korfantego „Marzenia i zdarzenia”. Oprac. W. Zieliński. Katowice 1984.
475. Województwo śląskie: informator turystyczny 2003. Katowice 2003.
476. Wokół śląskiej tożsamości. Pod red. K. Wódcz. Katowice 1995.
477. Woźniczka Zygmunt: Z Górnego Śląska do sowieckich łągów. Katowice 1996.
478. Wróbel Anna: Z przeszłości czterech wsi: Syrynia, Lubomia, Grabówka, Nieboczowy. Katowice 1991.
479. Wspomnienia Opolan. Pod red. W. Kornatowskiego i K. Malczewskiego. Warszawa 1960.
480. Współczesne formy aktywności twórczej we wsi Żyrowa w Opolskiem. „Studia Etnologiczne i Antropologiczna”. T. 7. Red. I. Bukowska-Floreńska. Katowice 2003.
481. Wycisło Janusz: Błogosławiony ksiądz Emil Szramek. Katowice 2002.
482. Wycisło Janusz: Sanktuarium Matki Bożej w Piekarach Śląskich. Katowice 1991.
483. Wypisy do dziejów Raciborskiego. Pod red. F. Hawranka. Opole 1975.
484. Z dziejów dzielnic Bytomia. Red. J. Drabina. Bytom 1991.
485. Z dziejów i dorobku folklorystyki śląskiej do 1939 roku. Pod red. J. Pośpiecha i T. Smolińskiej. Opole 2002.
486. Z górnośląskiej ziemi: proza i poezja o Górnym Śląsku. Wybór G. Morcinek, M. Suboczowa. Katowice 1963.
487. Z życia ludu śląskiego XIX i XX wieku. Bytom 1992.
488. Zabytki architektury obronnej w województwie śląskim, Katowice 2002,
489. Zabytki ludowej kultury na Śląsku i w Częstochowskim. Bytom 1975.
490. Zabytki techniki województwa śląskiego. Przewodnik po wybranych obiektach. Katowice 2003.
491. Zacharyasz Ewa: Droga przez wieś. Przewodnik po Górnośląskim Parku Etnograficznym w Chorzowie dla klas IV - VI szkoły podstawowej i klas gimnazjalnych. Chorzów 2001
492. Zacharyasz Ewa: Kto tu mieszkał? Przewodnik po Górnośląskim Parku Etnograficznym w Chorzowie dla klas I – III szkoły podstawowej. Chorzów 2001.
493. Zaczyk Eugeniusz, Nyga Roman: Stworoki: wizerunki stworoków śląskich. Bieruń 1994.
494. Zakrzewski Bogdan: Śląskie przygody Aleksandra Fredry, Wrocław 1991.
495. Zakrzewski Bogdan: Tematy śląskie: rozprawy i szkice. Katowice 1973.

496. Zbiór pieśni przeciwalkoholowych, religijnych, narodowych i towarzyskich. B.m. b.r.
497. Zemsta utopca: gawędy, legendy, obrzędy. Zebrał i oprac. A. Widera. Katowice 1988.
498. Zieliński Władysław: Ludzie i sprawy Hotelu Lomnitz. Katowice 1981.
499. Zieliński Władysław: Michał Grażyński: 1890-1965: wojewoda śląski. Katowice 1986.
500. Zielonka Zbigniew: Śląsk – ogniwo tradycji: rozważania o historii i kulturze. Katowice 1981.
501. Zubek Tadeusz: Cieszyn – miasto pamięci narodowej. Cieszyn 1998.
502. Zug Henryk, Kłodnicki Zygmunt: Geografia 2 Śląsk. Warszawa 2004.
503. Zybura Marek: Niemcy w Polsce. Wrocław 2001.
504. Źródła do dziejów powstań śląskich. Pod red. K. Popiołka. Wrocław 1963.
505. Żak Andrzej: Zbójnickie dukaty. Katowice 1987.
506. Żukrowski Wojciech: Skapani w ogniu. Warszawa 1982.
507. Żydek-Bednarczuk Urszula: Stereotyp Ślązaka w edukacji regionalnej. W: Śląsk jako region pogranicza językowo-kulturowego w edukacji. T.1. Red. I. Nowakowska-Kempna. Katowice 1997.

Mapy:

1. Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich: przyroda i kultura: mapa parku krajobrazowego. Katowice 2002.
2. Górny Śląsk, Wielkopolska południowo-wschodnia: mapa krajoznawcza. Warszawa; Wrocław 1995.
3. Metropolia Górnośląska. Katowice b.r.
4. Śląsk Dolny i Opolski. Mapa przeglądowa. B.m. b.r.
5. Śląsk: mapa ścienna. Warszawa; Wrocław b.r.
6. Województwo katowickie. Mapa zabytków. Katowice 1996.
7. Województwo śląskie: mapa administracyjno-samochodowa. Warszawa 2002.
8. Zaczarowany świat kartografii. Cz. 1: Dynastia Plessensis. Red. Andrzej Żłoty. Pszczyna, 2002.
9. Zaczarowany świat kartografii: Cz. 2: Okolice Bytomia i Gliwic. Red. Andrzej Żłoty. Pszczyna 2003.

Kasety video:

1. ... swego nie znacie: katalog zabytków. Oprac. Barbara Puszczewicz. Warszawa 1995 [2 kas. video + informator]
2. Miodek Jan: Śląsko godka podle Miodka. Chorzów b.r.

3. Rudy na europejskim szlaku cysterskim. Autor: Teresa Rel-Szeligowska. Telewizja Katowice 1998. [kaseta +poradnik metodyczny: K. Dybowej, E. Paducha]
4. Salve Regina [film dokumentalny zrealizowany w 1936 r. w Piekarach Śląskich]
5. Taki pejzaż. Oprac. Barbara Puszczewicz. Cz. 1. Warszawa 1995 [2 kas. video + informator]
6. W starych grodach. Toszek. Siewierz. Będzin. Autor: Teresa Rel. Telewizja Katowice S.A 2001. [kaseta + poradnik metodyczny: A. Goniewicz]
7. Wesoło czyli smutno. Kazimierza Kutza rozmowy o Górnym Śląsku. Autor: Wojciech Sarnowicz i Michał Smolorz. TVP S.A. 1997. [kaseta]
8. Zabytki techniki województwa śląskiego. Autor: Teresa Rel. Telewizja Katowice S.A 2001. [kaseta + poradnik metodyczny: A. Goniewicz]

Periodyki:

1. „Kalendarz Opolski”. Opole 1961--
2. „Konwersatorium: zeszyty edukacji kulturalnej = Hefte fuer Kultur und Bildung”. Opole 1993--
3. „Roczniki Ziemi Krapkowickiej”
4. „Silesia Superior: Śląskie Zeszyty Humanistyczne”. Red. Jan Drabina. Katowice 1994-1995
5. „Śląsk: miesięcznik społeczno-kulturalny”. Katowice 1995--
6. „Śląskie Miscellanea”. Katowice 1989--
7. „Śląskie Prace Etnograficzne”. Katowice 1990--
8. „Z tej ziemi: śląski kalendarz katolicki”. Katowice 1984--
9. „Zaranie Śląskie”. Cieszyn; Katowice 1907/1908-1912, 1929-1996, 2000-- (w latach 1913-1928, 1993-1995, 1997-1999 czasopismo nie ukazywało się)
10. Dyba Marian: Kalendarz historyczny województwa katowickiego na rok... Katowice 1994-1996
11. Przyroda Górnego Śląska: biuletyn Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Katowice 1995--

Portale i strony internetowe:

1. Fundacja Zamek Chudów: www.zamekchudow.republika.pl
2. Górnos Śląski Park Etnograficzny w Chorzowie: www.chorzow.pl/skansen
3. Górny Śląsk: www.gornyslask.pl
4. Muzeum Chleba w Radzionkowie: www.muzeum-chleba.pl
5. Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze: www.muzeumgornictwa.pl
6. Muzeum Górnos Śląskie w Bytomiu: www.muzeum.bytom.pl

7. Muzeum Śląska Cieszyńskiego: www.muzeum-cieszyn.ox.pl
8. Muzeum Śląskie: www.muzeumlaskie.art.pl
9. Muzeum w Gliwicach: www.muzeum.gliwice.pl
10. Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu-Bierkowicach: www.muzeumwsiopolskiej.pl
11. Muzeum Zamkowe w Pszczynie: www.zamek-pszczyna.pl
12. Niemiecka Wspólnota „Pojednanie i Przyszłość”: www.deutshegem.omi.pl
13. Portal Śląska Cieszyńskiego: www.ox.pl
14. Przyroda województwa śląskiego: www.przyroda.katowice.pl
15. Ruch Autonomii Śląska: www.raslaska.org
16. Skarbiec śląski: www.skarbiec-slaski.itatis.pl
17. Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego: www.scdk.pl
18. Województwo opolskie: www.opolweb.pl
19. Województwo śląskie: www.silesia-region.pl
20. Zamek w Mosznej: www.moszna-zamek.pl
21. Zamek w Toszku: www.zamek.toszek.pl
22. Związek Górnośląski: www.zwiazekgornoslaski.org